Нова українська школа

Володимир Островський, Галина Федун

МИСТЕЦТВО

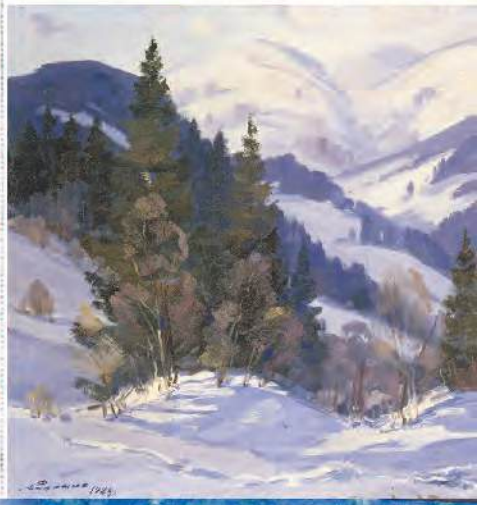

2 клас

Академічний хор

Народний хор

Симфонічний оркестр

Бандура

Бубон

Сопілка

Цимбали

Труба

Кларнет

Скрипка

Рояль

Аплікація

Пейзаж

Натюрморт

Портрет

Розпис

Скульптура

Архітектура

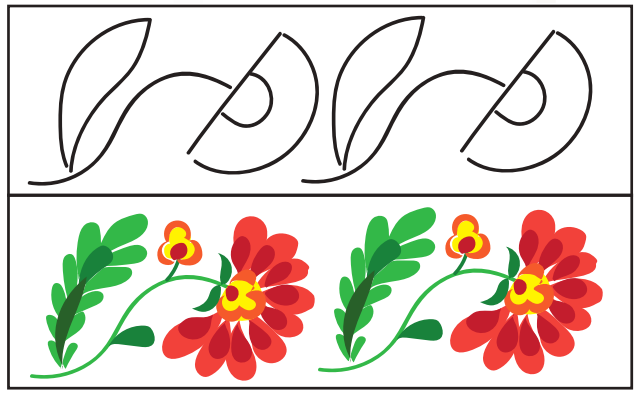

Володимир Островський
Галина Федун

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

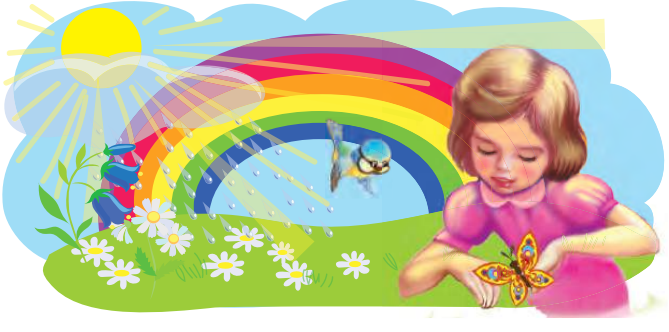

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН
2019

УДК 7:781(075.2)
О-78

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2019 №407)

ВИДАНО ЗА ДЕРЖАВНІ КОШТИ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Підручник створено до типової освітньої програми,
яка розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна.

Островський В. М.

О-78 Мистецтво : підручник інтегрованого курсу для 2 кл. закладів загальн. серед. освіти / В. М. Островський, Г. П. Федун. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан. — 2019. — 152 с. : іл.

ISBN 978-966-10-5779-0

Підручник за своїм змістом відповідає Державному стандарту початкової освіти та типовій освітній програмі, яка розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна.

Для учнів 2 класу.

УДК 7:781(075.2)

Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.

Завантажуйте безкоштовний інтерактивний додаток,
використовуючи детальну інструкцію, за посиланням:

bohdan-digital.com/edu2
https://imzo.gov.ua/pidruchniki/elektronni-versiyi-pidruchnikiv/

Тех. підтримка: (0352) 52-06-07, 067-352-09-89; admin@bohdan-digital.com

ISBN 978-966-10-5779-0

© Островський В. М., Федун Г. П., 2019
© Навчальна книга – Богдан, 2019

Юні друзі!

Ви любите співати та малювати? Ми впевнені, що так. Адже музичне та образотворче мистецтво є частиною нашого життя. Мистецтво разом із нами може не лише веселитися й танцювати, як сонячний зайчик, а й сумувати, як осінній дощик, або ж відгукнутися маминою піснею.

Цей підручник допоможе вам увійти в дивовижний світ звуків, образів і почуттів, у світ добра і краси.

Автори

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

— виконай завдання

— переглянь відео, послухай музику

— розучуємо пісню

— ритмічні вправи

— заспівай

— намалюй

— виготов

Розділ І.
Зображальні можливості мистецтва

Тема 1. Мистецтво в нашому житті

Музичне мистецтво розповідає про життєві події, змальовує явища природи, рух, виражає емоційний стан людини музичними звуками.

Послухаємо невеличкі музичні твори Михайла Степаненка:

а) «Скривдили»; б) «Дражнилка».

Що можна сказати про ці музичні твори? Вони однакові за змістом? Що їх різнить?
Як за допомогою музичних звуків автор передав зміст?

Розгляньте малюнки.
Якою музикою можна зобразити спів соловейка? Яка музика може передати біг коней?

Пригадайте, як записують довгі та короткі звуки, та виконайте ритмічну вправу.

Ра-но, ра-не-сень-ко вста-ну, як ні – ко-ли,
зай- чи- ки со- няч-ні гра- ють у вік-ні.
Так ме-ні ве-се-ло, бо і-ду до шко-ли
і спі- ва-ю ра-діс-ні піс-ні.

Чи можна відчути характер пісні лише за текстом?

Розучуємо пісню.

Учімся

Слова О. Поповича Музика С. Якубовича

Минули вільні днини,
Настав науки час.
І знову дзвоник срібний
До школи кличе нас.

Кидаймо всю забаву —
І з Богом в добру путь.
До школи поспішаймо,
Де нас науки ждуть.

Хоч легко й безтурботно
Минають дні у грі,
Та треба нам учитись
Збирати скарб в умі.

Кого застане старість
Неукою в пітьмі,
Тому на світі мовби
Без хліба узимі.

Про що розповіла нам пісенька?

Тема 1 Мистецтво в нашому житті

Образотворче мистецтво зародилося ще в первісному суспільстві. Про це свідчать малюнки на стінах печер, різьблення на кістці та камені, ритуальні танці.

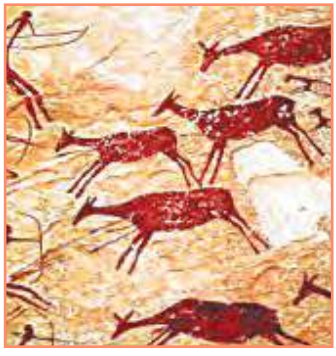

Наскельний малюнок

Твори образотворчого мистецтва оточують нас. Це картини, ілюстровані книги, афіші, етикетки й упаковки для різноманітних товарів, листівки, скульптури, розписаний посуд, вишивки, килими…

М. Кафтан. Кошеня

Пам’ятник С. Крушельницькій у Тернополі

В. Якубовський. Обкладинка книжки

Сама назва «образотворче мистецтво» вказує: це мистецтво, що «творить образи», які ми можемо бачити очима.

Подумайте, чим саме твори образотворчого мистецтва відрізняються від звичайних фотографій.

Твори мистецтва — результат праці митця. Для художника його творчість — це можливість висловити власні почуття та настрій на картині.

Пригадайте, які квіти цвітуть улітку.

Ось як художники передають красу квітів на полотнах.

Л. Поворозник. Маки

М. Кафтан. Троянди

Намалюйте літню квіточку або букет, користуючись зразком.

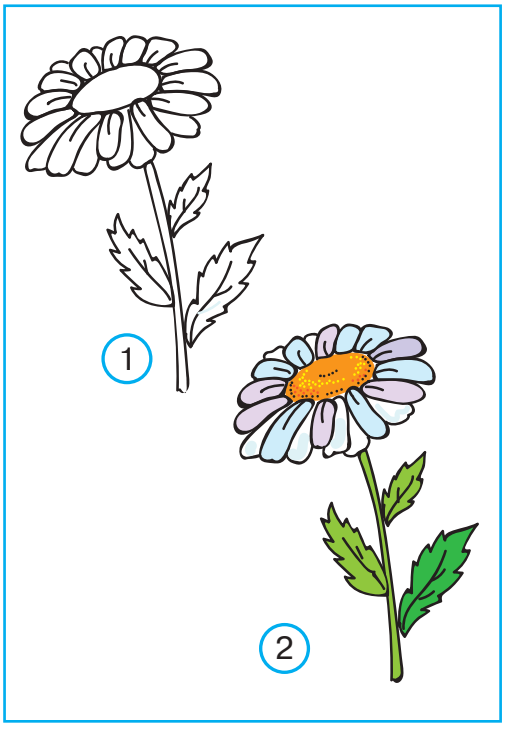

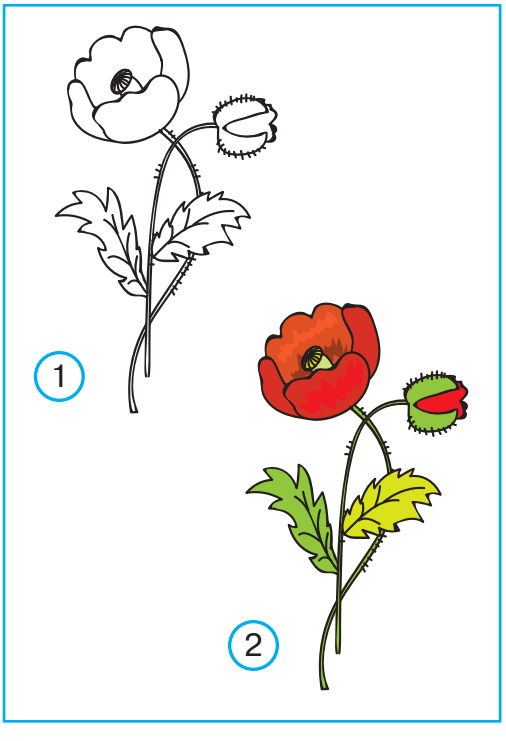

Тема 2. Зображення природи засобами мистецтва

Як музикою можна зобразити природу? Напевно, через почуття людини.

Розгляньте малюнки. Що зображено на них? Чи можна за допомогою засобів музичного мистецтва зобразити ці дії?

Уявіть собі ранкове пробудження землі, коли сходить сонечко. Прочитайте цей віршик.

Сонце рано-вранці встало,
Росами умилося,
Небеса розмалювало,
Сяйвом заіскрилося.

Послухаємо музику Едварда Ґріґа, яку автор так і назвав — «Ранок». У цьому творі стан природи зображено за допомогою музичних інструментів симфонічного оркестру.

Що ви відчуваєте, слухаючи цю музику?
Чи відповідають музика, малюнок і вірш своїй назві?
Як композитору вдалося передати схід сонця?
Мелодія у творі змінюється чи залишається без змін?

Спробуйте удома в зошиті зобразити світанкову пору. Розмалюйте її кольоровими олівцями так, щоб надати малюнку привабливого зображення.

Створіть ритмічний запис до цього тексту.

				?

Дзві- нок шкіль- ний по-дзво-нив, на у-рок нас по-про-сив.

				?

Ну-мо, діт-ки, швид-ше в клас, вчи-тель вже че-кає нас.

Які з цих предметів можна використати на уроці мистецтва?

А

Б

В

Г

Всі слова запам’ятаєм,
Гарну пісню заспіваєм!
Друзі, заспівати час
Зараз пісеньку про нас!

Подумайте, як потрібно виконати пісеньку «Учімся», щоб створити веселий настрій та передати характер пісні.

Тема 2 Зображення природи засобами мистецтва

Живопис, графіка, скульптура, архітектура, декоративно-ужиткове мистецтво – це види образотворчого мистецтва.

Розпізнайте твори мистецтва серед поданих ілюстрацій.

В. Поворозник. Зникаючий Тернопіль

Річка Прут. Фото

Твори живопису художники-**живописці** створюють, користуючись аквареллю, гуашшю або олійними фарбами.

Акварельні фарби розчиняються водою, вони прозорі. При накладанні одного кольору на інший нижній шар фарби може просвічуватися.

Гуашеві фарби також розчиняються водою, але, на відміну від акварельних, вони густі та непрозорі. При накладанні фарб верхній шар перекриває нижній.

Основою **олійних фарб** є олія. Такі фарби не розчиняються у воді. Вони потребують спеціальних розчинників, а також спеціально заґрунтованого полотна або картону.

Природа завжди була джерелом натхнення для художників. Уважне спостереження за нею навчає краще, ніж книжка. Спостерігайте і малюйте невеличкі дрібниці: листя, гілочки, квіти чи траву, що пробивається крізь каміння.

Розгляньте картини. Як на них зображено яблуні? Що допомагає їм казково та водночас правдиво зображати світ?

К. Малевич. Яблуня в цвіту

О. Кваша. Одна моя знайома яблуня

Завітаймо до майстерні художника-живописця. Розгляньте, якими пензлями він користується.

Намалюйте яблуню тієї пори року, коли у вас день народження.

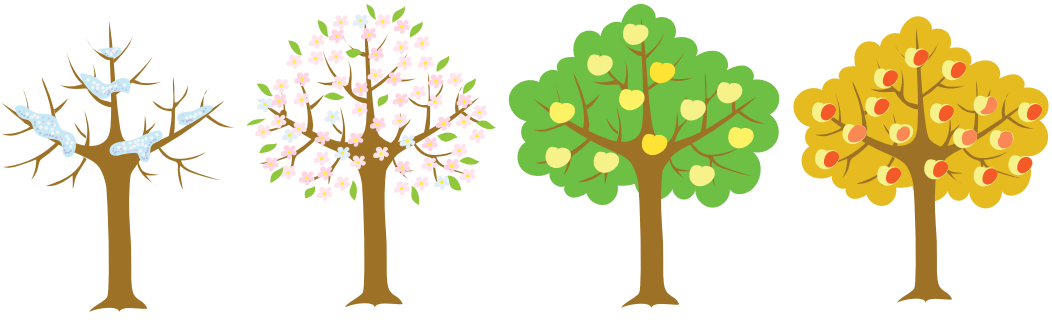

Тема 3. Багатство барв навколо нас

Музика може зачаровувати нас своєю мелодикою, створювати певний настрій, імітувати голоси птахів, зображати рух та явища природи.

Послухаємо музичний твір «Осінь» із циклу Антоніо Вівальді «Пори року» та дізнаємось, як композитор зобразив осінню пору засобами музики.

Чи передає ця музична замальовка природи стан душі людини, яка милується красою осінньої пори?

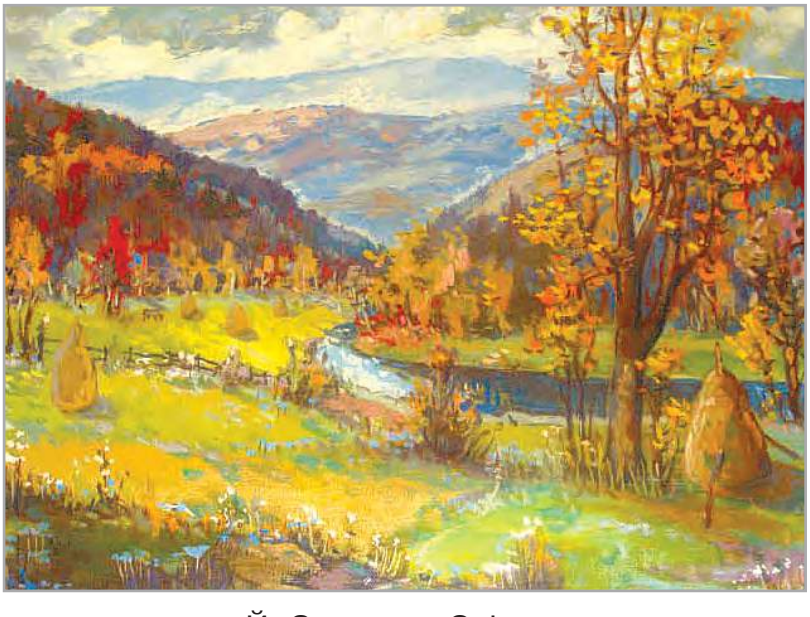

Й. Секереш. Осінь

Які елементи музичної мови застосував композитор для зображення осінньої пори? Оберіть потрібне:

Фарби	Темп	Мелодія	Математика
Гучність	Сніг	Техніка	Виконання

Який характер музики твору?
У якому темпі прозвучав твір?
Який інструмент чи група інструментів виконують цю музику?

Музичне мистецтво за допомогою звуків може створити безліч образів: передати будь-який настрій та почуття, барвисті звуки природи — пташиний спів, дзюрчання струмка, звуки грому та плескіт морських хвиль.

Виконаємо поспівку, називаючи ноти, а потім — словами.

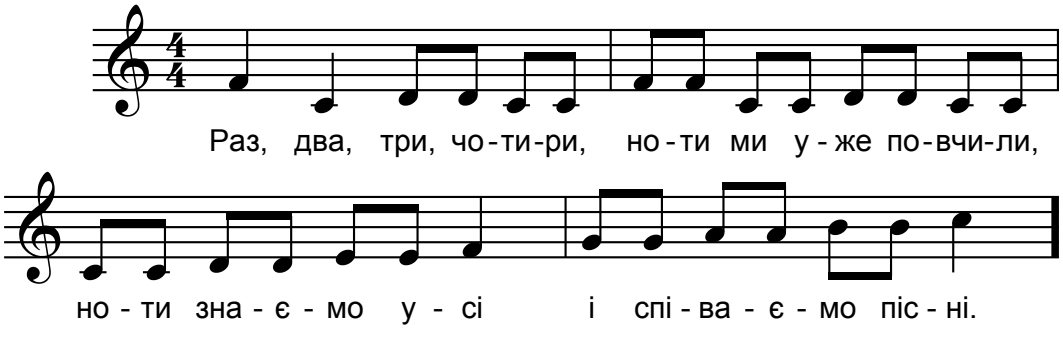

Розучуємо пісню.

Кращі друзі на землі

Слова і музика Наталі Май

Ми удвох по вулиці йдемо,
Парасольку разом несемо.
Дощик крапає дарма,
Тільки суму в нас нема —
Ми удвох по вулиці йдемо. | Двічі

Ми удвох по вулиці йдемо
І в калюжах зовсім бредемо.
Мокрі ноги — не біда,
Що у чоботах вода,
Ми удвох по вулиці йдемо. | Двічі

Ми удвох обійдем цілий світ,
Разом в космос підемо в політ,
Кращі друзі на землі
І нічого, що малі —
Ми найкращі друзі на землі. | Двічі

Тема 3 Багатство барв навколо нас

Прогулюючись лісом чи парком, бачимо навколо себе різнобарвну казку. Колір відіграє важливу роль у нашому житті та діяльності. Є ціла наука про кольори — **кольорознавство**.

Основні кольори — це жовтий, синій та червоний. Можна також виготовити фарбу будь-якого кольору, змішавши їх у певній пропорції.

Пригадайте, які кольори називають теплими, а які — холодними.

Теплі кольори нагадують колір сонця, вогню, того, що в природі справді дає тепло (червоний, жовтий, оранжевий).

Холодні кольори асоціюються з чимось справді холодним — кригою, снігом, водою, місячним сяйвом (синій, блакитний, зелений, фіолетовий).

Поміркуйте, в якому пейзажі переважають теплі, а в якому — холодні кольори та їхні відтінки.

В. Шумило. Дорога в осінь

М. Сапатюк. Зима

Назвіть предмети природи теплих кольорів.

Осіння краса надихає й поетів намалювати свої картини, але не фарбами, а словами. Прочитайте вірш Галини Федун.

Одягнула осінь в різнобарвні шати
і стрункі берізки, і дуби крислаті.
Не жаліла фарби на осики й клени.
Лиш ялинки й сосни, як завжди, зелені.

Жовті й пурпурові кольори змішала,
всі кущі уміло перефарбувала.
Восени природа манить всіх красою.
Недаремно осінь зветься золотою.

Розгляньте уважно зображення осінніх листочків. Постарайтеся впізнати, з якого вони дерева чи куща. Допоможе вам вірш.

Намалюйте кленовий листочок фарбами за зразком.

1

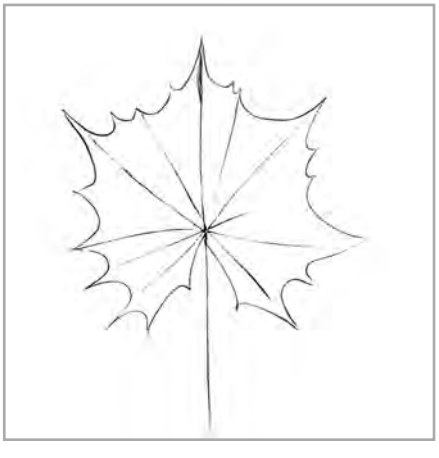

2

Тема 4. Створюємо настрій засобами мистецтва

Коли ми слухаємо музику, в нас виникають різні почуття. Це тому, що музика може бути найрізноманітнішою. Одні музичні твори заспокоюють, інші спонукають до роздумів чи створюють певний настрій.

Послухаємо музику Миколи Лисенка «Враження від радісного дня».

Що є головним виразником у цьому творі? У якому темпі виконувалась музика? Який настрій створив музичний твір? Яке враження у вас склалось від прослуханої музики? Ця музика інструментальна чи вокальна?

Чи затямили усі,
Як записують пісні?
Знають навіть і єноти —
В справі цій потрібні ноти!
Хоч цих нот є тільки сім,
Та їх вистачить усім!

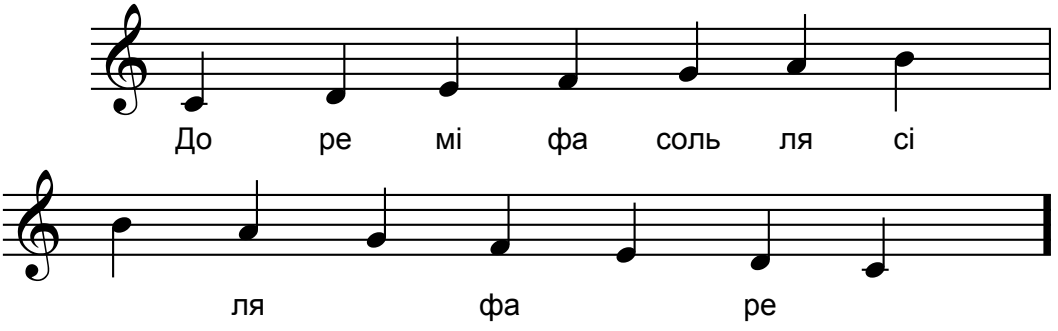

Грай, музи́ко, дужче грай,
Нічого журитися,
Грай, музи́ко, дужче грай,
Будем веселитися.

Виконуємо пісеньку «Кращі друзі на землі» з ритмічним супроводом так, щоб створити веселий настрій не тільки собі, а й друзям. Підберіть для себе інструменти, якими ви будете супроводжувати свій спів.

Кожна пісня чи музичний твір, як і людина, має свій характер і може створити певний настрій — спокійний чи тривожний, сумний чи веселий.

Тема 4 Створюємо настрій засобами мистецтва

Картини, як і люди, можуть мати свій настрій. Природа теж буває примхливою. Вона миттєво змінюється залежно від освітлення, часу доби або погоди.

Поміркуйте, якими кольорами можна передати сум, а якими — радість. Прочитайте вірші Галини Федун. Який з них, на вашу думку, радісний, а який — журливий?

Осінь

Бабине літо в повітрі летіло.
«Вже осінь настала», — сказати хотіло.
А вітер легенький у парку гуляв
І в коси берізці його заплітав.
Березове листя у танці кружляло
І дощиком жовтим доріжки вкривало.

Пізня осінь

Пізня осінь за вікном моросить дощами.
Непривітно надворі, мокро під ногами.
На берізках жодного вже нема листочка.
Не співають весело солов'ї в гайочках.

Працюючи над пейзажем, художник не копіює природу, а намагається втілити на полотні свої враження, думки і навіть настрій.

Роботу над пейзажем живописці часто починають з етюду.

Етюд — це твір образотворчого мистецтва, виконаний, як правило, з натури.

Пейзаж — це зображення на папері чи полотні міських, сільських чи морських краєвидів.

Пейзаж допоможе вам передати на малюнку переливи осінніх кольорів.

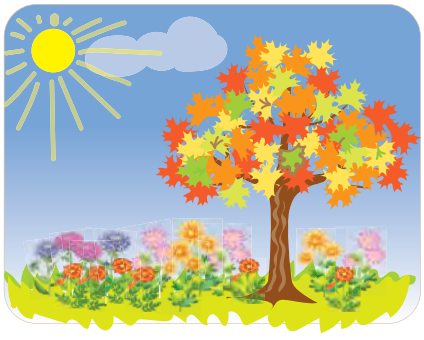

Намалюйте осінній етюд у техніці «по вологому».

1. Зволожте аркуш паперу чистою водою за допомогою широкого пензля, поролонової губки чи шматка вати.
2. Розведіть на палітрі акварельну фарбу і швидко нанесіть пензлем на папір.
3. Змінюючи колір фарби, кожного разу промивайте пензлі. Залишки води відтискайте паперовою серветкою.
4. Повністю заповніть аркуш зображенням.

1

2

3

4

Які фарби потрібно добирати, щоб етюд був сумним? Спостерігайте за кольорами природи, щоб передати її неповторну красу на своїх малюнках.

Тема 5 Мистецтво зачаровує

Уявіть собі таку картину. На березі озера танцюють лебеді. Це маленькі дівчатка, котрих зачарував злий чаклун. Удень вони лебеді, а вночі їм повертається людська подоба. Гостюючи в Україні, композитор Петро Чайковський якось побачив білих лебедів на озері й під цим враженням створив балетну виставу «Лебедине озеро».

Послухаємо «Танець маленьких лебедів» із балету Петра Чайковського «Лебедине озеро».

Слухаючи музику, яка зачаровує нас своєю мелодикою, можна уявити граційний танець лебедів.
Який настрій створюють чарівні звуки цієї музики?

Пригадайте, як називають лінійки, на яких записують ноти.

Ключ оцей, немов султан,
Відкриває нотний стан,
В нього непрості турботи,
Він охороняє ноти.

Вправу цю ви проспівайте,
Спершу ноти всі назвіть,
Рух мелодії згадайте,
Спів зозулі повторіть.

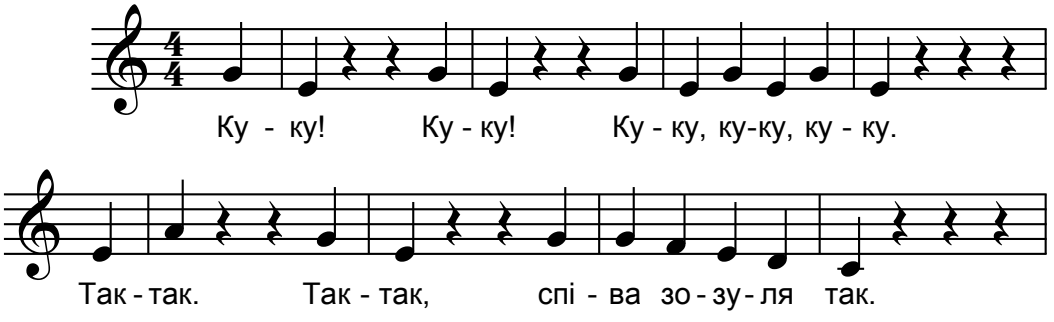

А тепер ми з вами знову розучимо пісню нову
Не про діток, не про школу, а про зайчика малого.

Зайченя

Слова та музика Наталі Май

Загубилось зайченятко, зайченя
І сидить тихенько й плаче вже півдня.
Сірий хвостик, сірі вушка, сірий ніс,
І одне лиш чути: «Мамо, повернись!..» | Двічі

Приспів:
Зайченята, ведмежата,
Крокодили і слони,
Всім на світі треба знати:
Діти — мамині вони!

Загубилось зайченятко, зайченя
І не знає зовсім, де його рідня.
Вже на небі місяць золотий встає.
І одне лиш чути: «Мамо, де ти є?..» | Двічі

Приспів.

А зайчиха-мама вже не їсть, не п’є,
Все шукає бідне зайченя своє.
І коли зоря на небо піднялась,
То почула мама зразу та й знайшлась. | Двічі

Приспів.

Тема 5 Мистецтво зачаровує

Ви навіть і не здогадуєтеся, які малюнки можна створювати за допомогою різних видів ліній.

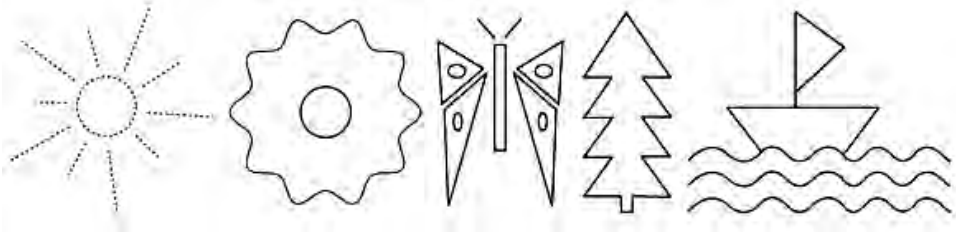

Пригадайте лінії!

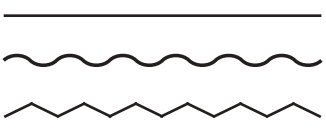

пряма
хвиляста
ламана

Художники-**графіки** користуються **твердими** матеріалами — олівцями, фломастерами, маркерами, ручками, а також **м'якими** — кольоровими крейдами, пастеллю, вуглем.

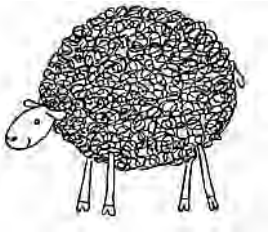

Я. Гніздовський

Дитяча робота

Дитяча робота

Для чіткого й виразного зображення предметів художники використовують різні за розмірами лінії, плями, штрихи.

Поміркуйте, які лінії характерні для цих зображень. Намалюйте їх.

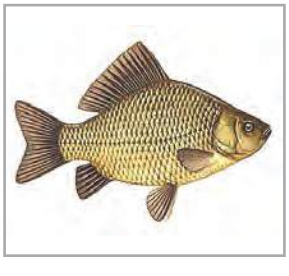

Найбільш звичні для нас графічні малюнки, які можна виконувати на папері різного кольору.

Якщо намалювати малюнок кольоровими олівцями чи пастеллю, то кольорів на ньому буде не менше, ніж на живописній картині.

Дитяча робота. Акварель

Дитяча робота. Олівці

Уявіть, що ви — художник-графік. Намалюйте казковий будиночок і прикрасьте його різними лініями.

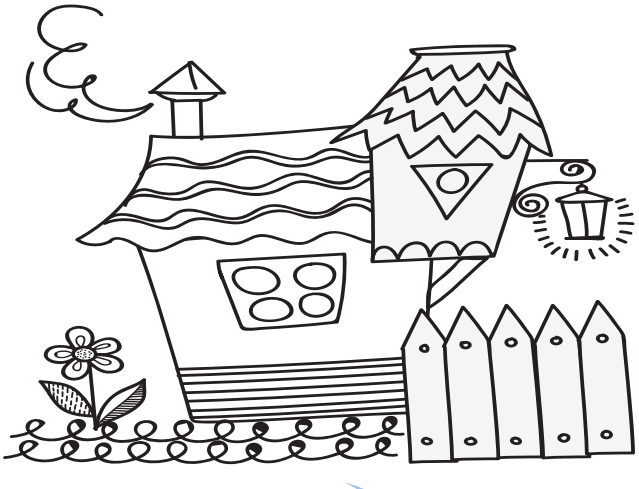

Тема 6. Мистецтво дивує

Чи бачили ви, як у цирку танцюють звірі? А як танцює бегемот?

А щоб краще уявити цю сцену, послухаємо «Танець молодого бегемота», який створив Дмитро Шостакович.

Як засобами мистецтва композитор передав веселий характер бегемота?

Чи помітили ви, як спочатку повільна музика поступово стає жвавішою й у музиці з'являється щось схоже на притупування?

Добрий день вам, любі діти,
Знову раді вас зустріти!
Хоч і є нас тільки сім,
Та відомі ми усім!

Проспівайте вокальну вправу. Зверніть увагу на послідовність нот. Що вона вам нагадує?

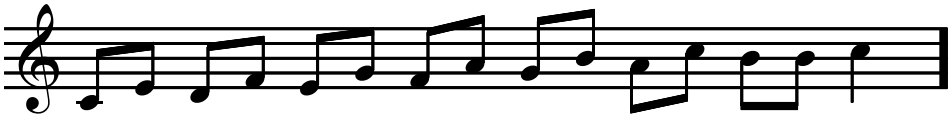

Записуємо	Називаємо	Читаємо
	Половинна нота	Та-а
	Четвертна нота	ТА
або	Восьмі ноти	ТІ-ТІ

Проспіваємо один куплет дитячої пісеньки.

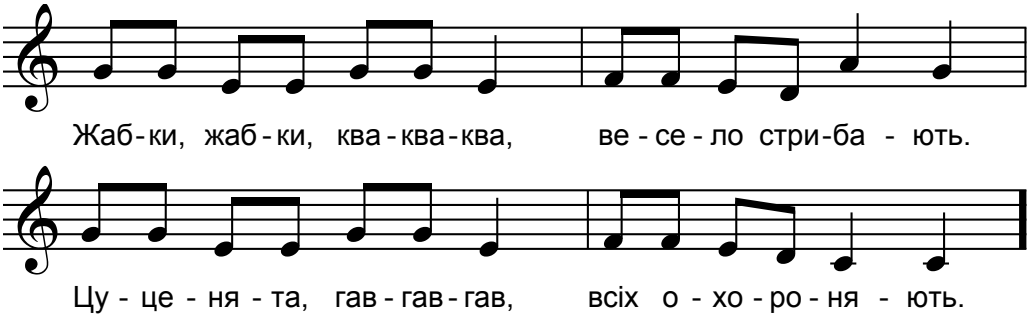

Які тривалості нот ви помітили у цій пісеньці?

Виконуючи пісню «Зайченя», прислухайтесь уважно до співу вчителя й товаришів. Це сприятиме розвитку музичного слуху, який є запорукою кращого сприйняття музики та виконання пісень.

Тема 6 Мистецтво дивує

Всі ми любимо ласувати смачними дарами природи — овочами та фруктами. Художники часто зображають плоди людської праці на своїх роботах.

П. Сезанн. Натюрморт з глечиком та фруктами

М. Кафтан. Натюрморт

На картинах зображено композицію з фруктів, овочів, квітів, предметів побуту.

Такі зображення називають **натюрмортом**.

Будь-який предмет за формою подібний на якусь геометричну фігуру. Яблуко схоже на круг, слива — на овал, морква — на трикутник. Щоб намалювати фрукти й овочі, потрібно уважно придивитися, які геометричні фігури вони нагадують.

Виберіть овочі та фрукти, які нагадують круг, овал, трикутник.

Розгляньте графічні роботи.

Котра з цих робіт виконана за допомогою звичайнісіньких крапочок?

О. Олійник (дитяча робота)

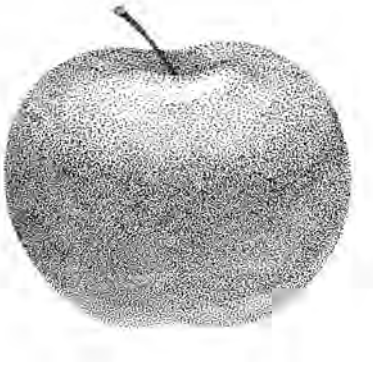

Л. Василенко (дитяча робота)

Така техніка в графічному мистецтві називається **крапковим тонуванням**. Форма й характер поверхні предмета створюється величезною кількістю крапок, що розміщуються з різною частотою.

Намалюйте будь-який овоч або фрукт і «розфарбуйте» його крапочками. Спочатку тонкими лініями позначте місце малюнка на аркуші паперу, потім намітьте загальну форму.

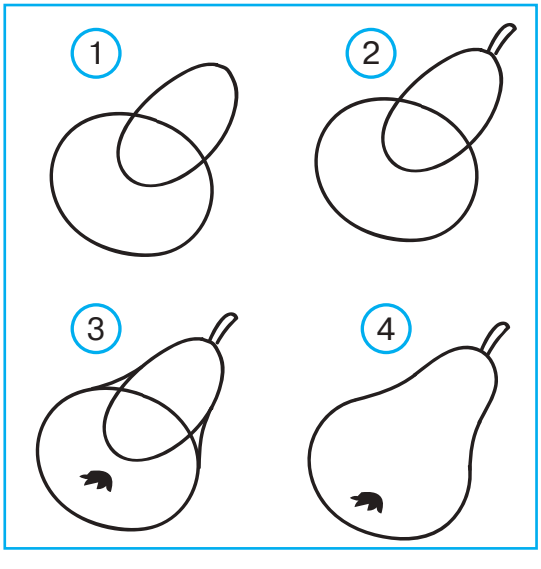

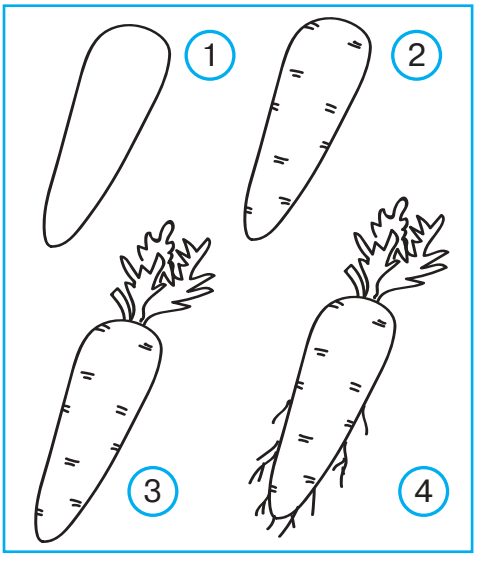

Тема 7. Рух у творах мистецтва

Всі ми любимо казки. Їхні сюжети завжди приваблювали не тільки дітей, а й художників та композиторів, які у своїх творах, кожен по-своєму, зображали події та казкових персонажів.

Послухаємо музику Миколи Римського-Корсакова «Політ джмеля» з опери «Казка про царя Салтана».

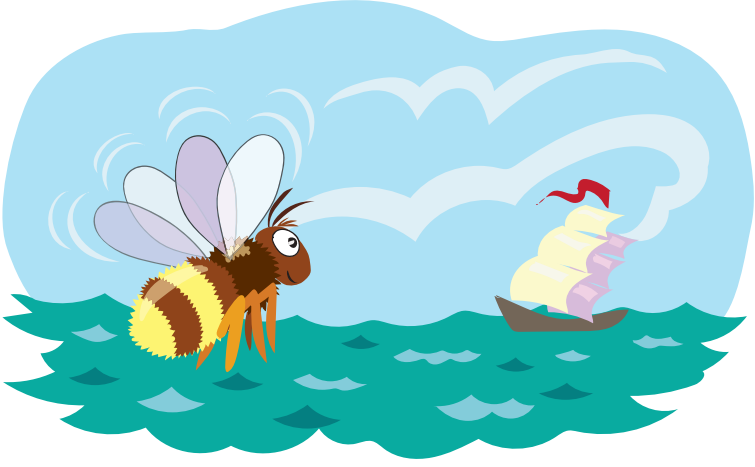

Чи звернули ви увагу на те, з якою майстерністю струнна група оркестру зображає політ джмеля?
У якому темпі прозвучала музика?

Які з цих інструментів не входять до струнної групи оркестру?

А

Б

В

Г

Виконайте ритмічну вправу.

У цій вправі з'явився новий знак 𝄽 (**пауза**).

Пауза — знак мовчання. Вказує на те, що у цьому місці потрібно промовчати.

Хвилинка для відпочинку

В класі робимо зарядку,
адже звикли до порядку:
то киваєм головою,
то притупуєм ногою,
руки вгору, руки вниз,
всі присіли, піднялись!
Спершу ми попрацювали,
потім пісню заспівали —
голосно, щоб всі почули,
про дудариків-гуцулів!

Ой заграйте, дударики

Слова В. Панченка Музика А. Філіпенка

Ой заграйте, дударики,
молоді гуцули,
так, щоб танець-увиванець
полонини чули.

Ой заграйте, дударики,
на дудах кленових,
бо приємно танцювати
в кептариках нових.

Ой заграйте, дударики,
а я заспіваю.
Хай злітає наша пісня
над Карпатським краєм.

Тема 7 Рух у творах мистецтва

Усюди на землі існує рух. Літають птахи і метелики, пливуть хмаринки, вітер гойдає дерева, мчить автомобіль... Без руху немає життя.

Художники, передаючи рух на своїх картинах, люблять зображати тварин.

Анімаліст — художник, котрий зображує тварин.

Х. Кравцов. Лелеки

М. Кафтан. Кінь

Зверніть увагу на небо. Пливуть повільно хмаринки в тиху погоду. Та враз пустотливий вітерець вирішить погратися ними. Тоді хмаринки «заметушаться». А інколи перед дощем сильний вітер жене темні хмари по небу.

Роздивіться, як на картинах передано рух хмаринок. Кого вони вам нагадують?

І. Айвазовський. Хмари над морем

А. Куїнджі. Хмара

Рух вітру можна спостерігати за деревами. Вітер їх нагинає, зриває жовте листя.

Якщо ми хочемо намалювати дерево, якому самотньо і холодно, який малюнок оберемо?

Гілки, стовбур, листя є у будь-якого дерева — великого чи маленького. Стовбур завжди товстий біля землі й тоненький біля верхівки. Гілки товстіші біля стовбура, а на кінцях — тоненькі. У берізок кінці гілок повинні схилятися вниз.

Намалюйте берізку в техніці роздмухування.

1-2. Зобразіть стовбур дерева.
За допомогою пензля або піпетки нанесіть краплі фарби на стовбур.

3. Користуючись соломинкою, роздмухайте ці краплі у різні боки або в задуманому напрямку, щоб утворились гілочки.

4. Нанесіть краплі фарб теплих кольорів і теж їх роздмухайте — вийдуть листочки берези.
За бажанням домалюйте дрібні деталі.

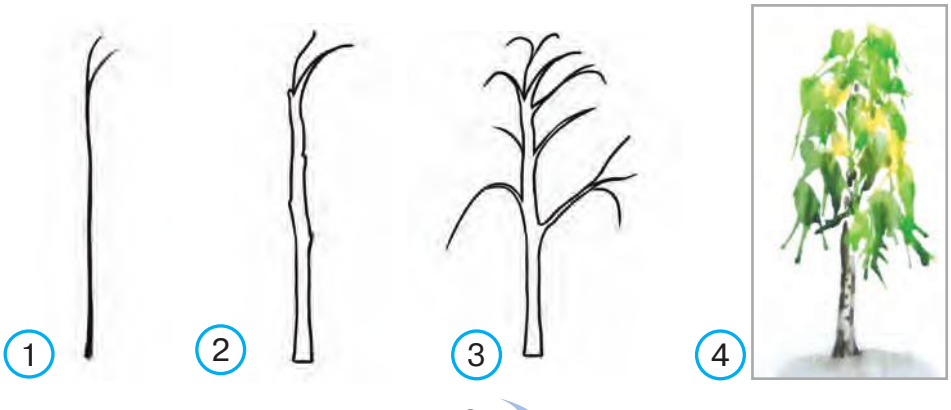

Тема 8. Мистецтво розважає

Музичне мистецтво з особливою силою може проникати у нашу свідомість, викликати неповторні думки та почуття, впливати на настрій людини.

Послухаємо музичні твори Роберта Шумана:

а) «Сміливий вершник»; б) «Веселий селянин».

Доберіть потрібні слова, якими можна охарактеризувати музику кожного з них. *(Сум, радість, урочистість, тривога, впевненість).*

Перевіримо наші знання.

Пригадаємо щосили,
Що ми на уроках вчили,
Що ми слухали та грали
І які пісні співали.

Розгляньте малюнки. Пригадайте назву музичного твору, в якому зображено кумедний танець тварин.

Поміркуйте, де тут зображено рух.

Як називають лінійки, на яких записують ноти?
Як називають знак, котрий записують на початку нотного стану?

Гарна скрипка у єнота,
Грає він на ній по нотах,
Ноти знає він усі —

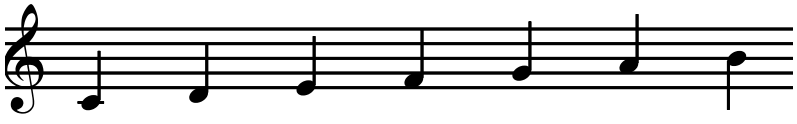

Заспіваємо поспівку. Як рухається у ній мелодія?

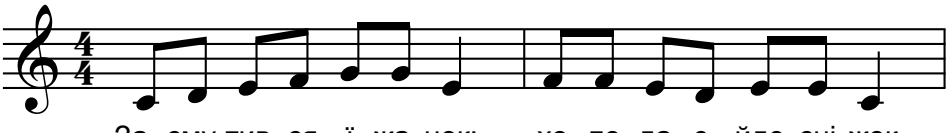

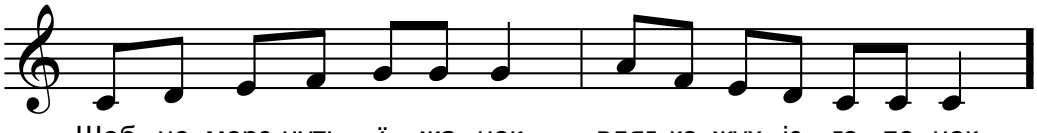

Якщо хочеш, друже, мати
Гарний голос і співати,
Тоді часу ти не гай —
Вже співати починай.

Виконуємо пісню «Ой заграйте, дударики» з танцювальними рухами.

Музика стає мистецтвом лиш тоді, коли вона майстерно виконана та емоційно сприйнята слухачем.

Тема 8 Мистецтво розважає

Щороку осінь дарує нам величезну різноманітність фарб. Особливо яскравим є листя дерев. Воно поступово облітає, вкриває землю товстим килимом незвичайного кольору.

Але цим листочкам можна продовжити життя! Якщо підійти до справи з фантазією та придумати незвичайні сюжети.

Усі діти люблять розваги. А скільки радості приносить похід у зоопарк. Кожен із вас може власними руками з природного матеріалу (осіннього листя, гілочок, моху) виготовити тваринку. І зоопарк буде у вашому класі.

Чи знаєте, як можна висушити листочки, щоб зберегти їхній колір і форму?

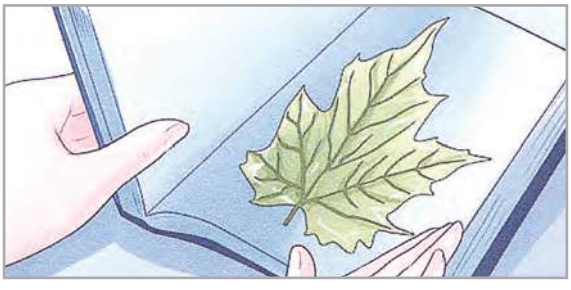

Спостерігаючи за природою, можна помітити, що кожен листочок щось нагадує: голівку тварини, лапку, тулуб, хвостик чи вушко.

Виготовте аплікацію із висушених листків.
Підберіть листя різної форми, розміру, з різних дерев. Приготуйте основу — картон, ножиці, клей. Оберіть необхідні листочки для виробу і приклейте їх.

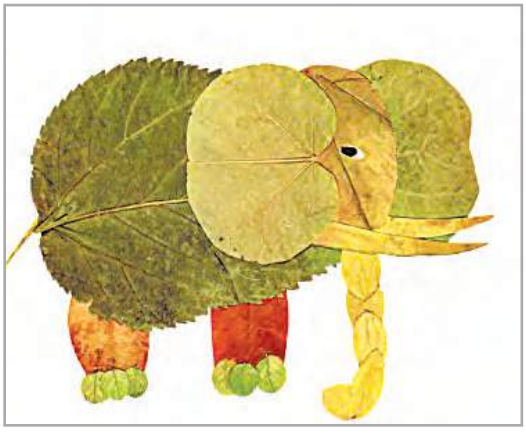

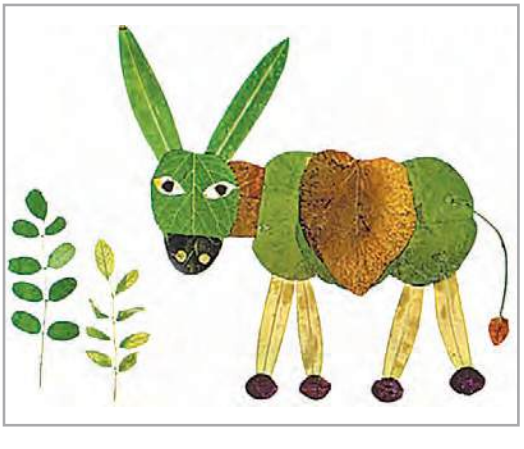

Яскрава аплікація з листя прикрасить інтер'єр, підніме настрій у похмуру погоду. А окуляри з кленових листочків можна виготовити для осінньої виставки або в подарунок.

Тема 9. Мистецтво розповідає

Як можна передати засобами музичного мистецтва розмову двох людей?

Послухаємо п'єсу Дмитра Кабалевського «Впертий братик».

У цьому музичному творі композитор передав розмову двох дітей. Сестричка намагається вгамувати впертого братика, а той, незважаючи на її вмовляння, продовжує вередувати.

Чи змінюється характер музичного твору, коли вмовляння сестрички стають наполегливішими? Музика звучить дедалі тихіше чи голосніше? Якими звуками закінчується суперечка між дітьми (голосними чи тихими)?

Виконуємо двоголосу ритмічну вправу–бесіду.

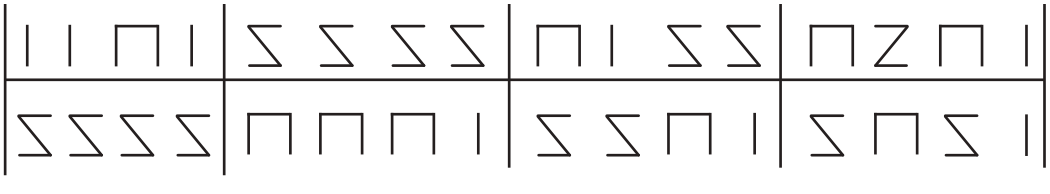

Вже о-сінь сту-кає у две-рі
І дріб-ний до-щик мо-ро-сить,
Та ми все о-дно ве-се-лі,
Ра-дієм сон-цю кож-ну мить.

Розучуємо пісню про осінь.

Висне небо синє

Слова Я. Щоголєва Музика Я. Степового

Висне небо синє,
Синє, та не те:
Світить, та не гріє
Сонце золоте...

Здалека під небом,
В вирій летючи,
Голосно курличуть
Журавлів ключі.

Про що розповіла нам пісенька?
Який її характер?

Прочитайте коротенький віршик:

Осінь, листячко жовтіє,
Дрібний дощик часто сіє,
Сиві хмари, мряка, вітер,
Але будемо радіти —
Осінь принесла до хати
Груш і яблук так багато!

Чи співзвучні пісня, малюнок та вірш?
Які ще фрукти та овочі збирають восени?

Тема 9 Мистецтво розповідає

Малюнкове письмо існує з найдавніших часів. За допомогою малюнків: фігур, схем, спрощених зображень, тобто **піктограм**, можна передати різні поняття, певну інформацію.

Найвідоміші піктограми: знаки дорожнього руху, емблеми закладів, вказівники в громадському транспорті тощо.

Поясніть значення зображених знаків.

Цікавими є піктограми однакової тематики.

Поясніть значення поданих заборонних знаків.

Створення піктограм — цікава і непроста робота.

На писанках з давніх-давен люди також зображали знаки-символи. Ось окремі з них.

Символи здоров'я і довголіття

Відгадайте загадку.

Переходите дорогу — він прийде на допомогу.
Як червоне око світить — стійте, не рушайте, діти!
Жовте — підготуйтесь йти, адже близько до мети.
А зелене — йдіть сміливо! Як таке зоветься диво?

(Світлофор)

Перший у світі світлофор мав червоний і зелений ліхтарі, а при перемиканні світла видавав звуковий сигнал.

Намалюйте світлофор, використовуючи відповідні символи за зразком.

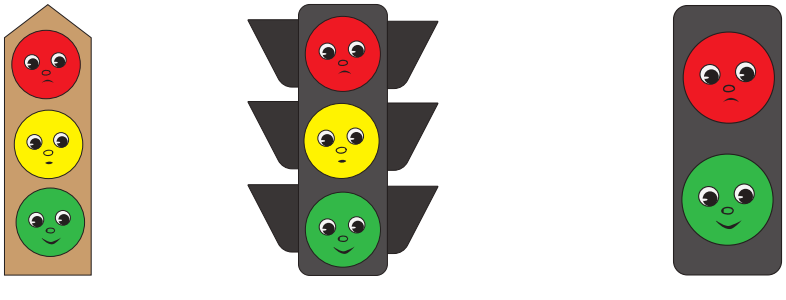

Виберіть смайлик, який характеризує ваш настрій.

Тема 10. Мистецтво заспокоює

Без музики світ чорно-білий, а з музикою яскравий, кольоровий, як веселка після літньої негоди.

Музика може сумувати, наче осінній дощик, або весело танцювати, як сонячний зайчик.

Та є пісні, якими вдається заспокоїти чи навіть заколисати маленьких діточок.

Гарні є у нас пісні,
є зимові й весняні,
жартівливі, обрядові,
ще й ласкаві колискові.

Послухаємо:

а) «Колискову» українського композитора Якова Степового.

Підберіть слова, які найкраще передають характер колискової.

тривожний	лагідний	ніжний	грізний

б) українську народну колискову «Ой ходить сон коло вікон» та співайте разом з виконавцем.

На якому з цих музичних інструментів найкраще можна відтворити характер колискової?

1

2

3

Проспіваємо фрагмент пісеньки.

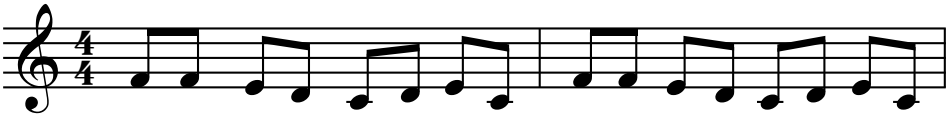

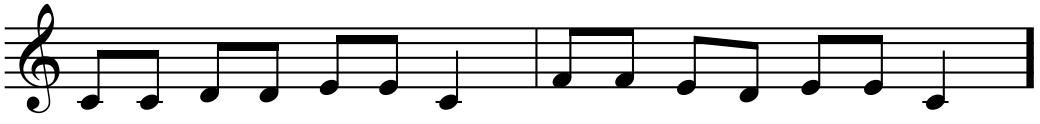

Чи могла б вона бути колисковою?

Виконуємо пісню «Висне небо синє».
Подумайте, як потрібно заспівати цю пісню, щоб передати її спокійний характер та осінній настрій.

Уявіть собі, що ви всі — музиканти. На якому інструменті вам хотілося б виконати цю мелодію?

1

2

3

4

5

6

Тема 10 Мистецтво заспокоює

У дитинстві мама вам співала колискові пісні. А ви у своїй уяві малювали кота-воркота, дрімоту, голубів, які заколисують немовлятко.

Р. Крамар. Колискова

Люлі-баю, темна нічка,
Спить малесенька сестричка.
Котик пісеньку співає
І колисочку гойдає.

Коли дитина підростає, її улюбленим заняттям стає малювання. Цікавими є **розмальовки-антистрес**.

Розслабитися допомагає розфарбовування дрібних деталей орнаментів. Особливо, коли лунає спокійна музика.

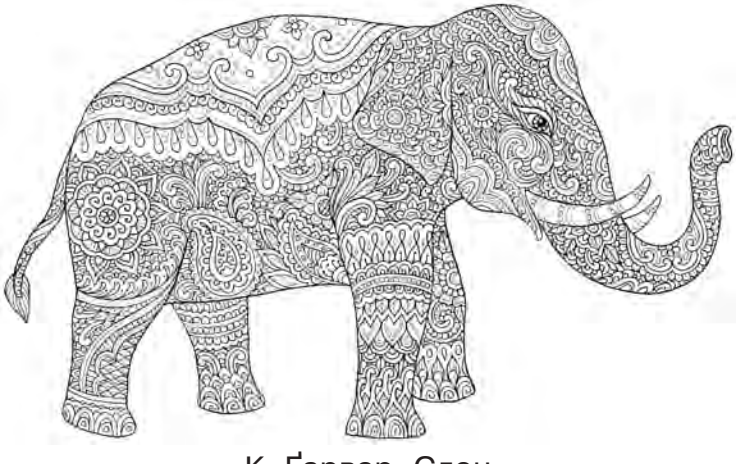

К. Ґарвер. Слон

Різнобарвний світ навколо нас складається з хроматичних та ахроматичних кольорів.

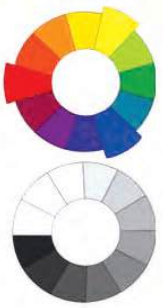

Усі кольори райдуги та їхні відтінки називають **хроматичними кольорами**, а білі, сірі та чорні – **ахроматичними**.

Які кольори заспокоюють, а які збуджують?

Розгляньте, як котів зображали художники.

Я. Гніздовський. Кіт

Р. Голуб (малюнок на склі)

Пригадайте улюблену колискову пісеньку й намалюйте до неї ілюстрацію. Використовуйте хроматичні й ахроматичні кольори.

Ось у такій послідовності можете намалювати казкового кота-воркота.

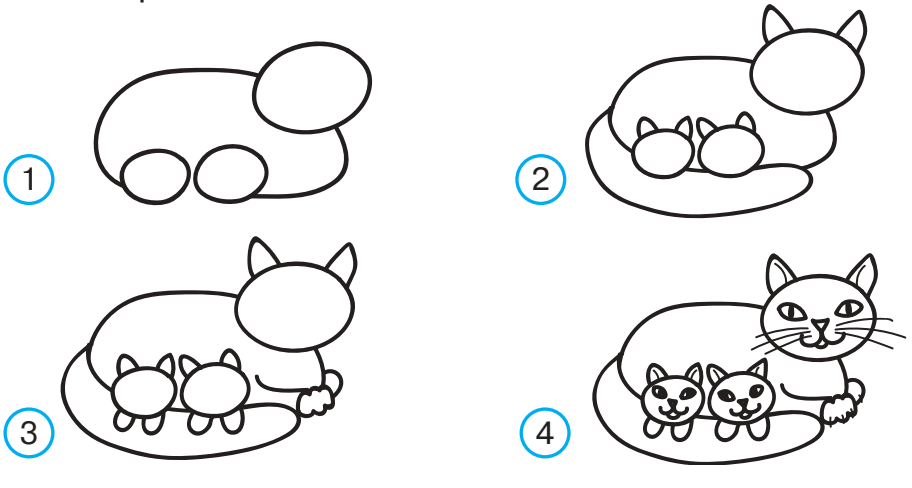

Малювання допомагає не лише передати красу навколишнього світу, а й заспокоює, піднімає настрій.

Тема 11 Душа мистецтва

Є дуже багато творів та оповідань, які розповідають про людей, їхню зовнішність, поведінку та характер.

Художник з легкістю може написати портрет людини на полотні, але не може передати її характер.

Г. Меліхов.
Портрет доньки художника

Музикант-композитор у своїх музичних творах за допомогою музичних звуків може створити цікаву мелодію і відтворити характер та внутрішні почуття людини.

Послухаємо **«Мелодію»** Мирослава Скорика. Якоїсь особливої назви ця музика не має, зате ми можемо відчути настрій композитора під час її створення.

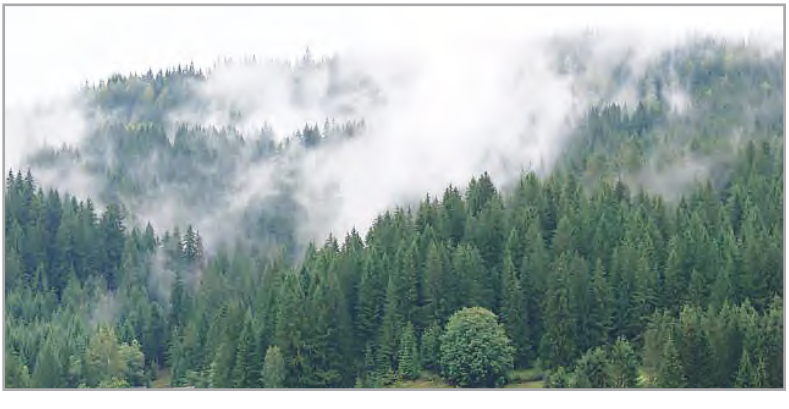

О. Юрченко. Гори димлять

Які враження склалися у вас від прослуханої музики? Які почуття вона викликає? Що є основним виразником у цьому творі?

1 темп **2** ритм **3** мелодія

Проспіваємо ми з вами
цей веселий солоспів
і відчуємо ми настрій,
хоч тут і немає слів.

Зверніть увагу на поділ нотного стану тактовими рисками на частинки — **такти**.

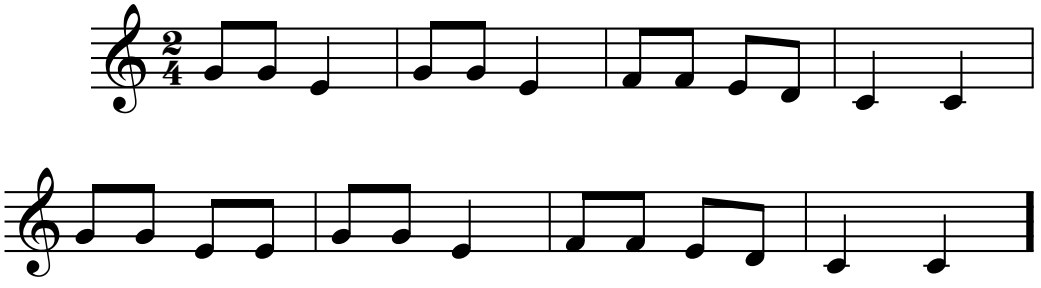

В Україні з давніх-давен з особливою пошаною відзначали День святого Миколая. У ніч на 19 грудня діти його з нетерпінням чекали, бо знали, що той, хто був чемним, обов'язково знайде під подушкою подарунки.

Розучуємо пісню.

Ой хто, хто Миколая любить

Ой хто, хто Миколая любить,
Ой хто, хто Миколаю служить,
Тому святий Миколай
На всякий час помагай, | Двічі
Миколаю.

Ой хто, хто спішить в Твої двори,
Того Ти на землі і в морі
Все хорониш від напасти,
Не даєш йому пропасти, | Двічі
Миколаю.

Запам'ятайте! Мелодія — це душа музики, найголовніший компонент музичної мови. Навіть без слів вона є зрозумілою завдяки своїй виразності та характеру.

Тема 11 Душа мистецтва

Одним із найдавніших видів мистецтва вважають скульптуру. Слово «скульптура» означає «висікати», «вирізати». Скульптура буває **кругла** та **рельєфна**.

Рельєфна скульптура

Кругла скульптура

Щоб краще роздивитися круглу скульптуру, її потрібно обійти з усіх боків. Вона об'ємна. У рельєфній скульптурі зображення виступає або заглиблюється в неї. Зазвичай вона прикрашає будинки. А роздивитися можна її лише з одного боку.

Скульптурні зображення бувають різні за розміром: **величні монументи й мініатюри**. Матеріалом може бути метал, камінь, глина, деревина, скло, пластмаса, навіть сніг, лід і пісок.

Дерево

Скло

Камінь

Глина

Лід

Створити зображення, схожі на справжні, скульптору допомагає **фактура**. Вона передає особливості поверхні зображуваної натури. Фактура може нагадувати пір'я птахів, шерсть тварини, передає ніжність шкіри людини.

Ведмідь з рибою в пащі,
м. Харків

Пам'ятник лелекам,
м. Тернопіль

Об'єм і фактура – засоби виразності скульптури.

Пригадайте, які інструменти потрібні для роботи з м'яким матеріалом — пластиліном, глиною, солоним тістом.

Зліпіть з пластиліну веселого зайчика.

1. Підготуйте пластилін. Розділіть його на частини та скачайте кульки: більші для голови і тулуба, менші — для вух і лапок. З двох маленьких кульок розкачайте валики. Це будуть вуха.
2. З'єднайте частини тіла зайчика. Приєднайте вушка, лапки, хвостик. Для носа та очок використайте насінинки чи намистинки.

1

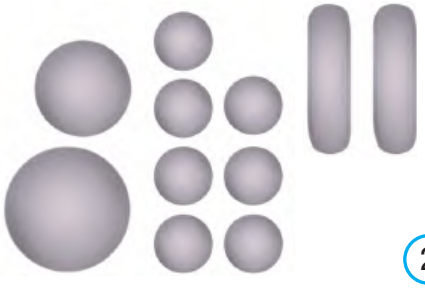

2

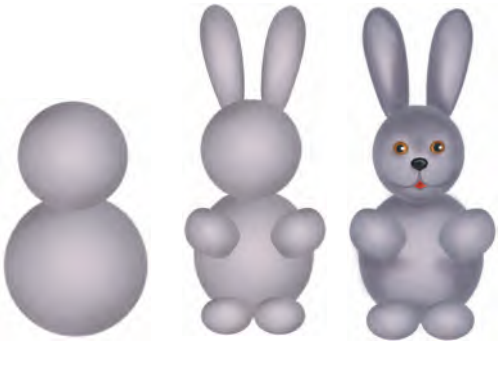

Поспостерігайте, які скульптурні зображення є у вашому місті чи селі. Чи прикрашені вони за допомогою фактури?

Тема 12. Мистецтво в камені та звуках

Кожен вид мистецтва зображає світ по-своєму:

ЛІТЕРАТУРА — словами,

ХОРЕОГРАФІЯ — танцем,

МУЗИКА — мистецтвом музичних звуків.

Музичне мистецтво, як ми уже знаємо, створює не тільки настрій чи зображає характер, а й може «малювати» музичні картини.

Снігу, снігу намело,
Побіліло все село!
Ми радіємо недарма —
Здрастуй, зимонько-зима!

Зима. Фото Тані Д'Авіньйон

Послухаємо п'єсу Антоніо Вівальді «Зима» із циклу «Пори року». Цю музичну картину неможливо побачити, зате можна уявити та відчути зимову пору під час слухання твору.

Який характер цього музичного твору? Подумайте і скажіть: чи співпадають ваші уявлення із тим, що розповіла музика? А яка ваша улюблена пора року?

1 осінь **2** зима **3** весна **4** літо

Ритмічна гра «Співай і вистукуй».

Ми ве-се-ла діт-во-ра,
У нас пі-сень-ка но-ва.
Ми спі-ва-єм й мов-чи-мо,
Чи в до-ло-ні пле-ще-мо.

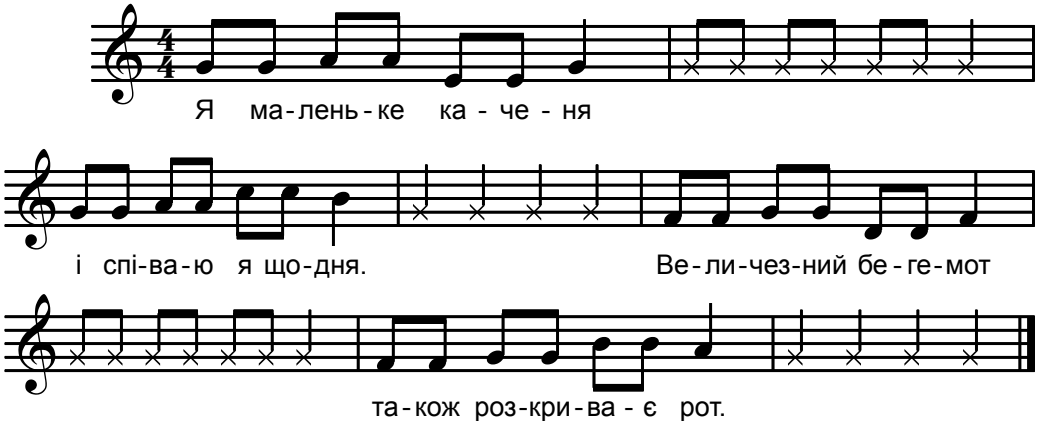

Якщо хочете отримати подарунки від святого Миколая, то виконайте хором пісню «Ой хто, хто Миколая любить» по-особливому лагідно та ніжно.

Легенда оповідає, що він ще з дитинства горнувся до бідних, скривджених і голодних, молився за них, просив у Бога миру, злагоди, добра та милосердя.

Хор — це велика група співаків, об'єднаних для спільного виконання вокально-хорових творів.

Тема 12 Мистецтво в камені та звуках

Мистецтво створювати будівлі — це **архітектура**.

Відповідно до призначення вона поділяється на **житлові** (індивідуальні та багатоквартирні будинки), **адміністративні** та **громадські** (театри, музеї, школи, лікарні), **промислові** споруди тощо.

Театр опери та балету,
м. Львів

Архикатедральний собор,
м. Тернопіль

Визначте, до якого виду архітектури належать зображені будівлі.

Чи можна поєднати різні види мистецтва у споруді?

Розпис хати,
с. Самчики
Хмельницької обл.

Уявіть себе художниками-архітекторами. Створіть проект казкового будиночка. Виріжте необхідні деталі з кольорового паперу і склейте їх.

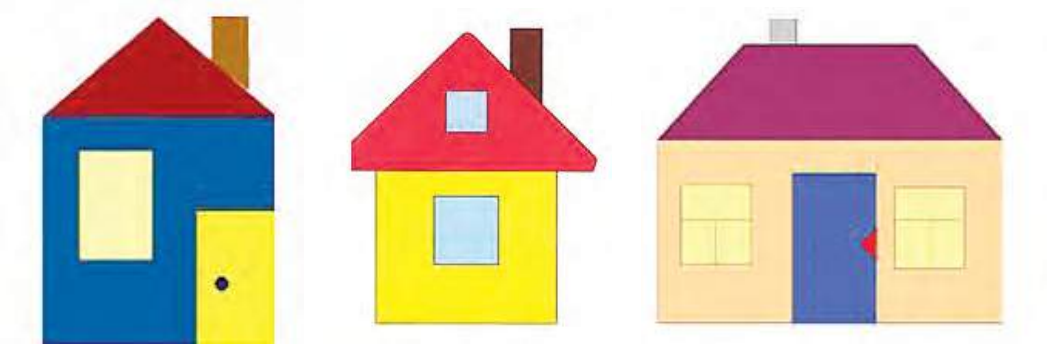

Розмістіть свої вироби на великому аркуші паперу поряд з роботами однокласників, утворивши вулицю казкового містечка.

Пам'ятайте, що ті будиночки, які розташовані ближче до глядача, більші за розміром та загороджують віддалені.

Які пам'ятки архітектури є у вашому населеному пункті? Дізнайтеся про історію їхнього створення.

Мандруючи містами чи селами, звертайте увагу на сучасну та старовинну архітектуру. У ній гармонійно поєдналися скульптура, живопис, декоративно-ужиткове мистецтво.

Тема 13. Щедрий вечір, добрий вечір!

Зустріч Нового року — це велике зимове свято. У цей день люди вітають своїх знайомих та друзів щедрівками і бажають усім щастя, здоров'я, радості та добра у наступному році.

Послухаємо одну з народних щедрівок «Ой сивая та й зозуленька».

Про що розповідається в щедрівці? Яка мелодія у ній? Які ви знаєте щедрівки?

Прочитайте віршик і придумайте до нього мелодію.

Через поле, через ліс
Дід Мороз дарунки віз.
Він спішить до нас на свято
З Новим роком привітати.
Ці дарунки не прості,
Там є музика й пісні!
Будем радісно, завзято
Ми у школі святкувати!

Які почуття викликають ці твори? Розучіть щедрівку за нотним текстом.

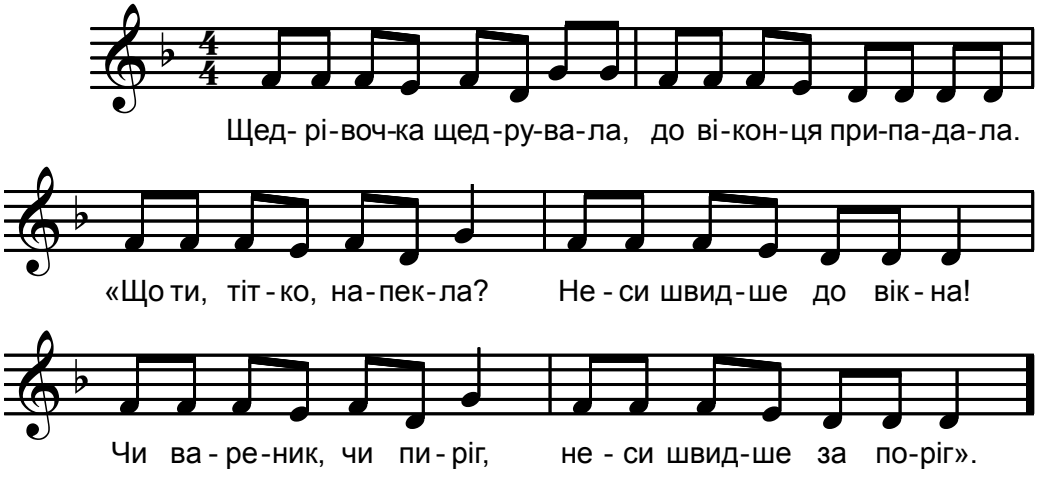

Розучуємо щедрівку.

Щедрівочка щедрувала

Щедрівочка щедрувала, до віконця припадала.
«Що ти, тітко, напекла? Неси швидше до вікна!
Чи вареник, чи пиріг, неси швидше за поріг».

Приспів:
Щедрик-ведрик, дайте вареник,
з грушами пироги. Здоровенькі були!

Щедрівочка щедрувала, до віконця припадала.
«Що ти, тітко, напекла? Неси швидше до вікна!
Чи вареник, чи пиріг, неси швидше за поріг».

Приспів:
Щедрик-ведрик, дайте вареник,
грудочку масла. Дякуємо красно!

Ми щедрівки заспівали, за щедрівки стрічки дали.
Стрічки в коси заплетем, у таночок ми підем.

Приспів:
Щедрик-ведрик, дайте вареник,
з грушами пироги. Щоб здорові всі були!

Що потрібно для того, щоб передати характер пісні-щедрівки?

Тема 13 Щедрий вечір, добрий вечір!

Оздоблені та художньо виконані предмети побуту (меблі, посуд, килими, одяг, іграшки тощо), які мають не лише естетичне значення, а й практичне призначення — це предмети **декоративно-ужиткового мистецтва**.

Засобами виразності декоративно-ужиткового мистецтва є декоративна форма, колір, орнамент.

Декор — це оформлення та прикрашання виробів.

Для декорування виробів використовують бісер, блискітки, намисто, яєчну шкаралупу, стрічки, крупи, серветки, декоративні квіти.

Традиційним різдвяним подарунком, символом захисту, опіки, добрих новин є фігурка ангелика.

Чи правильне твердження, що чим більше прикрас на предметі, тим він кращий?

Виготовте ангелика. Прикрасьте його декором.

1

2

3

4

5

6

Відвідайте виставку декоративно-ужиткового мистецтва. Зверніть увагу на декор, яким там прикрашено вироби.

Тема 14. Мистецтво розвиває відчуття ритму

У музиці все починається зі звуків, які композитор впорядковує у мелодію у відповідному темпі й ритмі.

Послухаємо «Марш дерев'яних солдатиків» Петра Чайковського.

Уже сама назва музичного твору говорить про те, що тут, крім мелодії, є один із важливих чинників — **ритм**.

Кожна пісня чи музичний твір мають свій ПУЛЬС і РИТМ.

Ритм — це рівномірне чергування звуків різної тривалості. Графічний запис ритму називають ритмічним рисунком.

Маршова музика має чітке призначення — супроводжувати людей у груповому русі, тому в ній відчутний чіткий розмірений ритм.

Яка з цих ритмічних вправ має маршовий ритм?

а)

б)

Проспіваємо фрагмент пісні, спершу з назвою нот, а потім — словами.

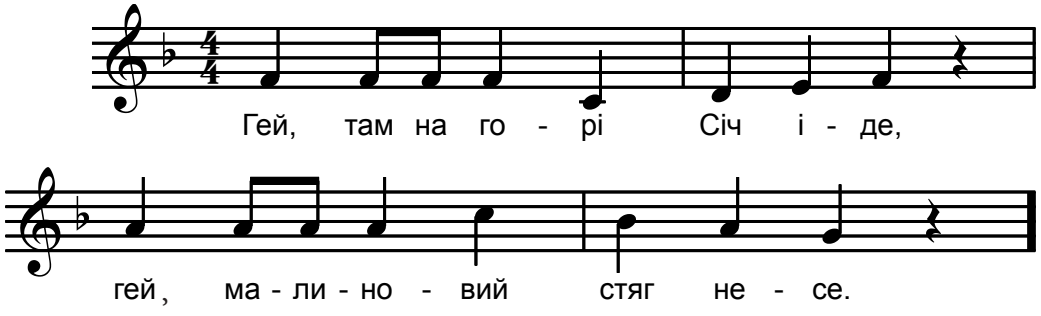

Чи пов'язана ця пісенька з однією з ритмічних вправ?
Які інструменти ви обрали б для супроводу маршової музики?

Виконуємо щедрівку «Щедрівочка щедрувала».

Як потрібно співати, щоб передати чіткий ритм та характер пісні?
Які ви знаєте щедрівки?

Тема 14 Мистецтво розвиває відчуття ритму

Ритм — це будь-яке рівномірне чергування певних елементів.

В. Ланський. Ритми

Як ритм проявляється у мистецтві?

Художники використовують ритмічні повторення, щоб передати рух. Ритм може бути заданий лініями, плямами світла і тіні, плямами кольору.

Цікавинки з історії мистецтва

Набивний рисунок на тканині

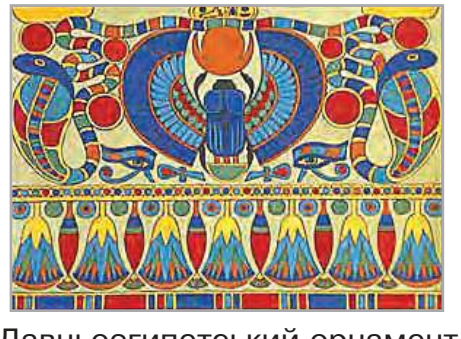

Давньоєгипетський орнамент

Найчастіше ритм використовують у декоративно-ужитковому мистецтві для створення орнаментів (у вишивці, ткацтві, різьбленні, а також для оздоблення керамічних виробів).

А ще українці розписують різдвяний святковий посуд, який призначається переважно для приготування й подачі до столу головних обрядових страв — куті та узвару.

Намалюйте орнамент, яким би ви розмалювали різдвяний посуд. Використайте заготовку виробу з паперу, на якому будете малювати орнамент.

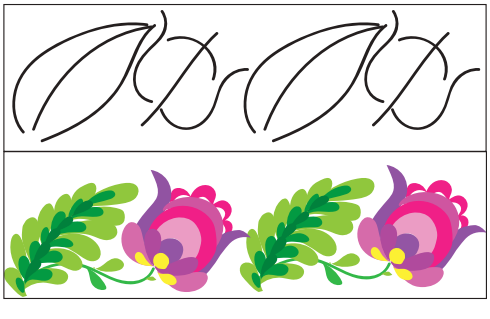

Тема 15. Україна колядує

Напередодні Святого вечора, коли сходила на небі перша зірка, вирушали від хати до хати колядники, які сповіщали про народження Сина Божого Ісуса Христа.

У кожній родині радо зустрічали колядників — це вважалось доброю прикметою, віщувало багатий урожай та добробут у родині.

Послухаємо колядки у виконанні аматорських та професійних хорових колективів.

А які ви знаєте колядки? Назвіть їх. Що на Святий вечір повинно бути в хаті як символ врожаю та злагоди в сім'ї?

1 ялинка **2** дідух **3** свічка

Пригадаємо тривалості нот та проспіваємо за нотним текстом фрагмент дитячої колядки.

Четвертні ноти (та, та)

Восьмі ноти (ті-ті, ті-ті)

Чи знаєте таку колядку?

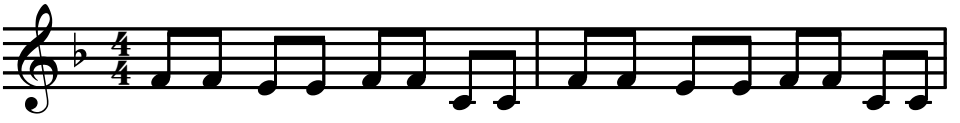

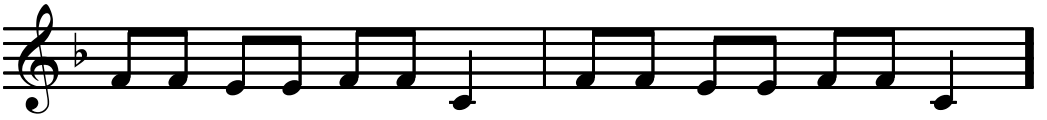

Розучуємо колядку.

Нова радість стала

Нова радість стала, яка не бувала,
Над вертепом звізда ясна світлом засіяла. | Двічі

Де Христос родився, з Діви воплотився,
Як чоловік пеленами убого оповився. | Двічі

Пастушки з ягнятком перед тим дитятком
На колінця припадають, Царя-Бога вихваляють. | Двічі

— Ой ти, Царю, Царю, небесний Владарю,
Даруй літа щасливії цього дому господарю. | Двічі

Даруй господарю, даруй господині,
Даруй літа щасливії нашій славній Україні. | Двічі

Тема 15 Україна колядує

Яких різдвяних традицій дотримується ваша родина? На Свят-вечір збирається уся родина. На столі 12 страв. На покутті — дідух. Лунають колядки, прославляючи Христа.

Символом новорічно-різдвяних свят є також красуня-ялинка.

Розгляньте, які дерева створили любителі мистецтва. Для виготовлення ялинки можна використати різні матеріали.

Чи симетричні ялинки?

Зображення можна назвати **симетричним**, якщо його права і ліва сторони при накладанні повністю співпадають.

Чи знаєте ви, що перша святкова ялинка була встановлена 1516 року при дворі англійського короля Генріха VIII? Вона була виготовлена із золота і прикрашена гранатами й трояндами.

Ю. Кулишенко. Карпати взимку

Які кольори використав автор, щоб передати красу зимових Карпат?

Уявіть себе майстрами у творчій майстерні. Створіть диво-ялинку! Техніку виготовлення оберіть самостійно!

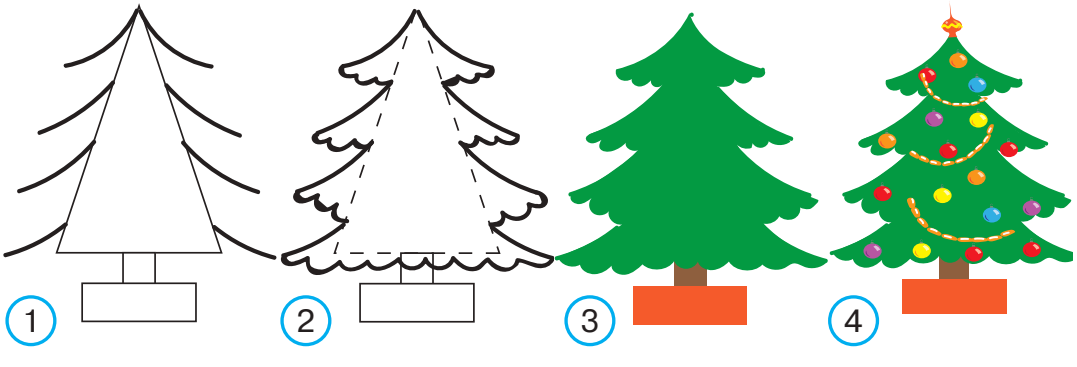

Цікаво також було б намалювати ялинку за допомогою вушних паличок або зробити аплікацію з пластилінових кульок. Пофантазуйте!

Бережіть природу! Нехай зелені красуні — ялинки радують ваші очі в парку чи лісі.

Тема 16. Зображальні можливості мистецтва

Урок узагальнення знань

Музичне мистецтво у звукових образах змальовує наше життя, явища природи, а головне — приваблює людину та ніби зачаровує своєю мелодикою і змістом.

Пригадаймо все, що взнали,
що ми слухали, співали,
у які ми ігри грали
і які пісні співали.

1. Поміркуйте і скажіть: що є джерелом музичного мистецтва?
2. Як називають знак, що ставиться на початку нотного стану?

3. Який характер музики ви обрали б для пісні-загадки?

В нього з моркви носище,
Із бурульок бородище,
Ходить дід цей, лютує,
Ліс на вікнах малює.

4. Прочитайте слова, зашифровані нотами.

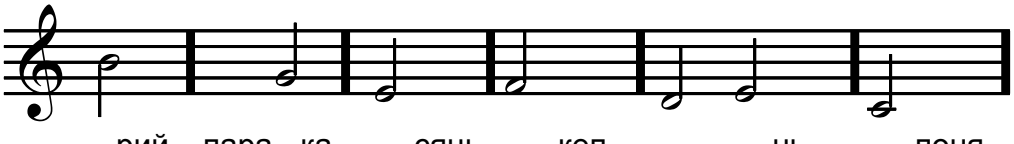

5. Продовжте думку:

Музика може _____

_____

6. Виконуємо вокально-ритмічну вправу, об'єднавшись у дві групи.

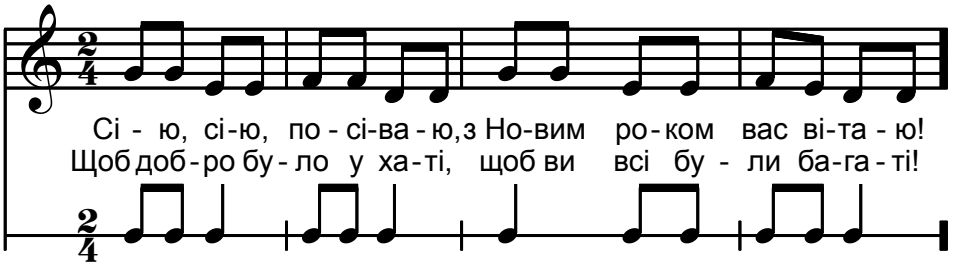

7. Згадайте назви музичних творів, у яких змальовано картини природи.

8. Оберіть правильну відповідь.

під марш	танцюють
під танець	марширують

9. Як називають велику групу співаків, які одночасно виконують той самий музичний твір?
10. Що потрібно знати, щоб навчитись гарно співати?
11. Як називаються ці інструменти?

1

2

3

4

Тема 16 Зображальні можливості мистецтва

Урок узагальнення знань

1. Де серед цих зображень є твори живопису, графіки, скульптури, архітектури, декоративно-ужиткового мистецтва?

2. Який пейзаж намальовано холодними кольорами?

3. Як називають художників, котрі зображають тварин?

4. Які з цих зображень є симетричними?

5. На яких скульптурних роботах чітко виражено фактуру?

6. У якій техніці виконано графічні роботи?

В. Кец. Глечик

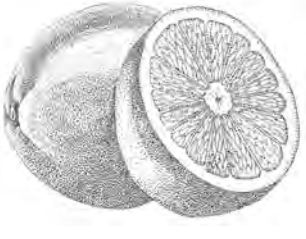

Ю. Гемський. Лимон

7. Якої помилки припустився художник-живописець?

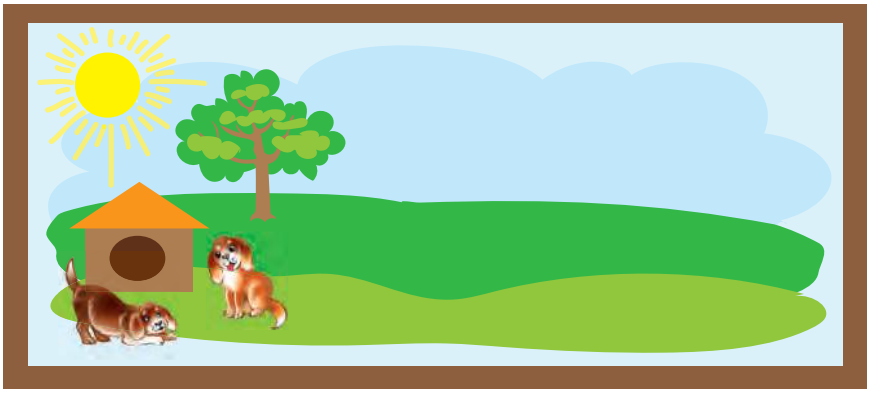

Розділ ІІ.
Виражальні властивості мистецтва

Тема 17. Мистецтво виражає характер

Музичне мистецтво має як зображальні, так і виражальні властивості. Утворюючи безліч сполучень, наприклад, мелодію, ритм, темп та тембр, музика розкриває неповторний світ людини, її думки та характер.

Послухаємо, як у музичному творі «Три подруги» Дмитро Кабалевський передав характери трьох дівчаток — Плакси, Злюки та Пустунки.

Чим відрізняються характери Пустунки та Плакси?
Яка мелодія виражає характер Злюки?
Що найкраще передає характер Пустунки: мелодія, темп, гучність?

Порівнюючи образи дівчаток, доходимо висновку, що їхні характери виражають різні мелодії, гучність, темп, ритм та інтонація.

Завірюха снігу хури
позмітала в кучугури.
Нумо швидше, дітки, з хати
віршики в снігу шукати.
Якщо ноти добре знаєш,
ти їх швидко прочитаєш.

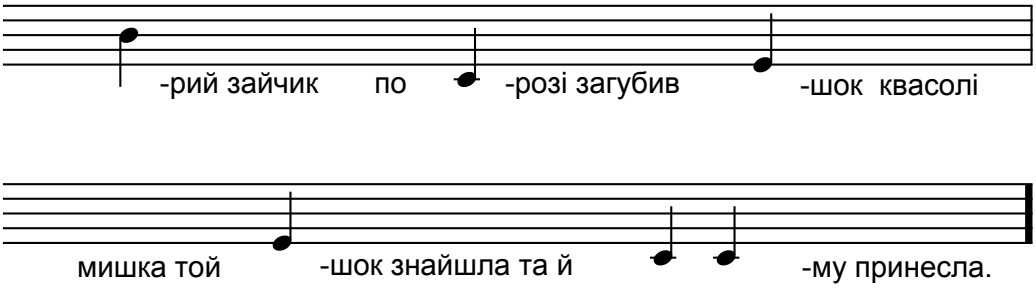

Розучуємо пісню.

Зимонька

Слова Г. Бойка Музика К. М'яскова

У міста і села
Йде зима весела.
У міста і села
Йде зима весела.
Сіє, віє, повіває,
Снігом землю покриває.
Зимонька, зимонька.

Вдягнемось тепліше
Та й у двір скоріше.
Вдягнемось тепліше
Та у двір скоріше.
Зробим гірку серед двору,
Серед сніжного простору.
Зимонька, зимонька.

Щоб була ковзкою,
Поллємо водою.
Щоб була ковзкою,
Поллємо водою.
На санчата, на санчата —
Будем зиму зустрічати.
Зимоньку, зимоньку.

Тема 17 Мистецтво виражає характер

Кожна пора року має свій характер. Поети передають його словами у віршах, художники — на полотні.

Ой розсердилась зима!
Довго сонечка нема!
Сірі хмари нависають,
снігом-льодом укривають
гори, ріки і поля!
Стогне холодом земля!

Леся Гапон

Б. Кузів. Карпатська зима

Т. Михайлишина. Завірюха

Яка із цих картин викликає відчуття тиші, умиротворення та спокою морозного дня?
Який «характер» у кожної картини?

Усі картини мають свій формат. Якщо зображення розміщено у висоту — формат **вертикальний**, якщо вшир — **горизонтальний**.

Визначте формат картини Наталі Головіної.

Н. Головіна. Новорічна ялиночка

Розгляньте малюнки. Якою за характером музикою ви б їх озвучили?

Пригадайте свої зимові розваги. Що вам найбільше сподобалося?

Намалюйте веселий танок тата-сніговика, мами-сніговички і синочка-сніговичка.
Доберіть відповідно до задуму вертикальний або горизонтальний формат та розмір зображення.

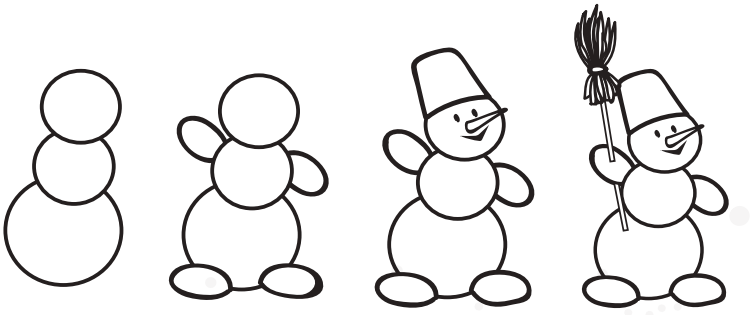

Під час канікул виліпіть разом із друзями снігову скульптуру.

Тема 18. Мистецтво виражає душевні почуття

Стало сумно ведмежаті,
бо зимою треба спати.
А білочки в школу ходять,
хороводи взимку водять.

Який висновок можна зробити з цього віршика?

А як передаються душевні почуття мистецтвом музики, ми дізнаємось, послухавши музичний твір Роберта Шумана «Перша втрата».

Як передано душевні почуття дівчинки, яка сумує з приводу поламаної іграшки?

Щоб створити таку музику, композитор вивчає певний образ, а вже потім, відповідно до нього, створює музику, яка відповідала б його характеру.

Беручкі ми до роботи —
Вивчили і ритм, і ноти!
Щоб летіла пісня в небо,
Розспіватись нам ще треба!

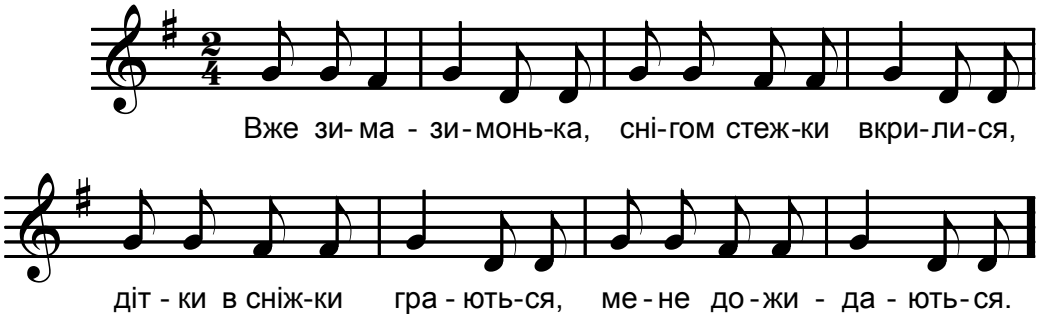

Злагоджено та чітко, щоб передати веселий зимовий характер, виконуємо пісню «Зимонька». Бо що може бути кращим за морозний, сніжний день, коли можна покататись на ковзанах чи саночках та погратися в сніжки!

Створіть і ви свій малюнок відповідно до цього опису.

Тема 18 Мистецтво виражає душевні почуття

Кольори можуть впливати на почуття людини. Світлі, яскраві — створюють радісний настрій, а темні, холодні — передають сум.

М. Приймаченко. Кінь

Г. Чувіляєва. Добрі ангели

Які почуття намагалися передати на картинах художники?

Розгляньте малюнки і розпізнайте почуття дітей: **страх, задоволення, злість, смуток, сором**.

Будь-яка людина може легко помітити розмаїтість переживань, виразність почуттів (радості, образи, злості, туги, відданості) не лише людини, а й тварини.

Художники-графіки у своїх роботах можуть передати почуття за допомогою різних ліній.

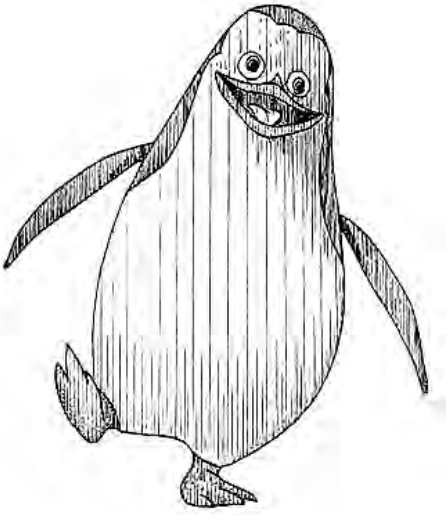

Паралельні лінії

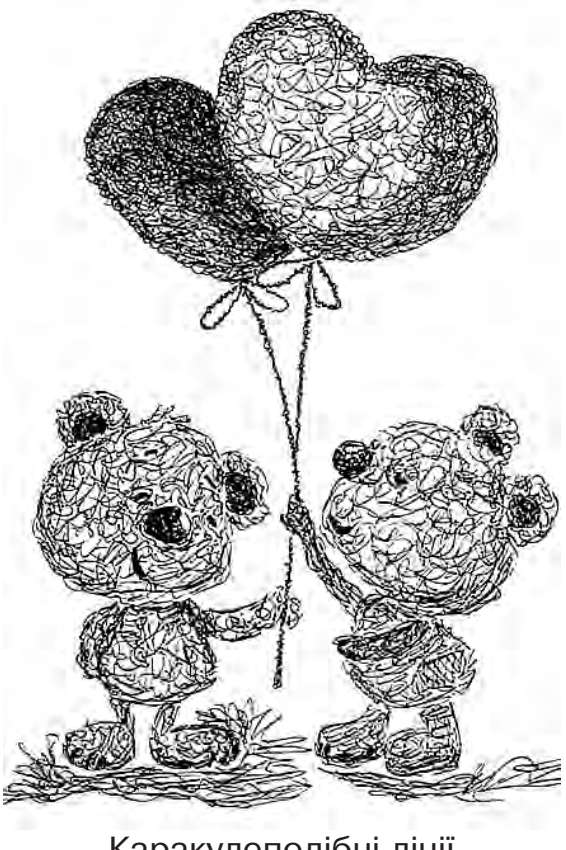

Каракулеподібні лінії

Чудернацькі зиґзаґи звиваються і перетинаються без будь-якої чіткої повторюваності. Це **каракулеподібні лінії**.

Намалюйте графічний малюнок. Передайте ніжне і щире почуття, любов за допомогою каракуль.

Висловіть свої почуття одне до одного. «Ти подобаєшся мені», «Я відчуваю до тебе симпатію», «Я поважаю тебе»... Це — ваші почуття!

Тема 19. Емоції в мистецтві

Музика — вид мистецтва, яке має найбільший вплив на емоції людини. Завдяки емоціям людина пізнає світ.

Художник, споглядаючи зимовий пейзаж, може створити його на полотні.

Поет малює подію словами:

Йшов ведмедик через ліс,
мед у глечику він ніс,
зачепився за пеньок
і розлив увесь медок.

А як можна передати емоційний зміст засобами музичного мистецтва?

Послухаємо два невеличкі музичні твори Петра Чайковського, у яких автор яскраво виразив хвилювання, переживання і радість:

а) «Хвороба ляльки»;

Небо снігом забіліло,
В Олі лялька захворіла!
Сум, як кіт, іде до хати:
«Як нам ляльку лікувати?»

Як автор музики передав смуток дівчинки у цьому творі?

б) «Нова лялька».

Валя радісна, не тужить —
В неї лялька гарна дуже!
І танцює, і співає,
Навіть очками моргає!

Чи відрізняється емоційний зміст музики цих творів?

Прості та водночас яскраві й точні засоби музичної виразності допомогли цікаво передати емоції цих творів.

Виконуємо вокальну вправу.

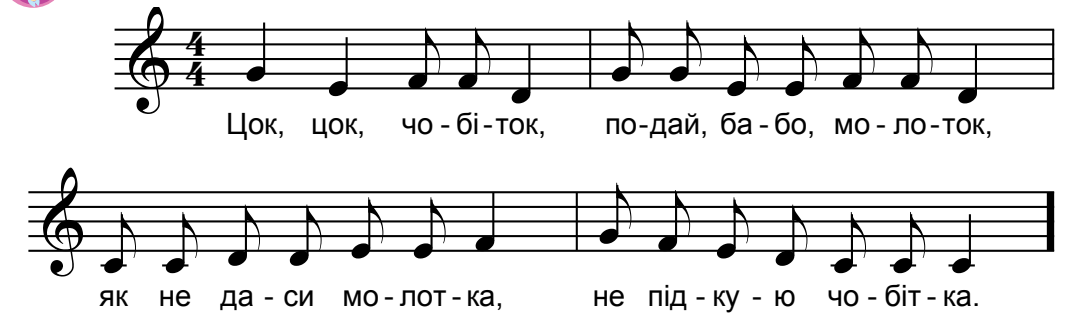

Розучуємо пісню.

Снігова пісенька

Слова та музика М. Шутя

Весело кружляє сніг, сніг.
Віхолою грає сніг, сніг.
Стеле без упину сніг, сніг
Снігову перину, сніг.

Приспів:
Лети, лети, сніжок,
легкий, мов пушок,
лети, лети, сніжок,
мій дружок.

Віти застеляє сніг, сніг.
Сріблом пригощає сніг, сніг.
Землю укриває сніг, сніг.
Місто прикрашає сніг.
Приспів.

Паде у долоні сніг, сніг,
На крило вороні сніг, сніг.
Кішці на маківку сніг, сніг.
Соснам на верхівки сніг.

Приспів.

Тема 19 Емоції в мистецтві

Змалку діти люблять читати казки, дивитися мультфільми. Тварини розмовляють, одягаються, можуть виконувати складні завдання. Ви щоразу поринаєте у світ неймовірних пригод і чарівних подій.

Ілюстрації О. Кіналя до казок

Визначте, які негативні та які позитивні емоції в героїв українських народних казок.

Щоб читачі краще зрозуміли зміст твору, художники малюють ілюстрації.

Художник-ілюстратор працює над книжковими ілюстраціями, **художник-мультиплікатор** створює серію малюнків для мультфільмів.

Чи здогадалися ви, до якої казки зображено силуетний малюнок? Які емоції переважають у героїв?

Знаєте, хто найбільше любить гратися, брьохатися в багнюці та знайомитися? Так-так, це рожева свинка Пеппа! Весела і позитивна, вона так любить усілякі пригоди! Напевно, ви вже давно хотіли намалювати цю маленьку пустунку Пеппу!

Кадр з мультфільму «Свинка Пеппа», режисер Е.Б. Девіс

Уявіть себе художником-мультиплікатором. Намалюйте Пеппу. Можете придумати нові пригоди веселої свинки. Дізнайтеся, як «оживають» герої мультфільмів на екрані.

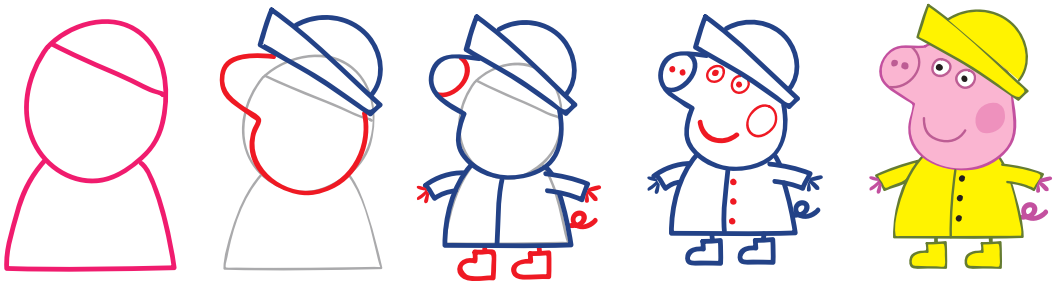

«Казки, як і давніх друзів, час від часу треба навідувати», — стверджував американський письменник Джордж Мартін.

Читайте казки, дивіться мультфільми, співчувайте та радійте разом з їхніми героями, вчіться розрізняти добро і зло.

Тема 20. Розвиток мистецтва

З веселими піснями, молодечими танцями та маршами пов'язано багато подій у житті кожної людини. Саме з них і зародилось самодіяльне музичне мистецтво, без якого неможливо уявити сучасного життя.

Послухаємо:
а) «В'язанку» українських народних танців у виконанні ансамблю троїстих музик.

Що відчули ви, слухаючи цю музику?

Роман та Надія Федини. Гуцульські танці

Становлення музики як самостійного виду мистецтва відбувалось поступово, спочатку як релігійної культури, а з появою нотного запису музичне мистецтво набуло самостійного розвитку як професійне мистецтво.

б) «Вальс» з балету Сергія Прокоф'єва «Попелюшка».

Які почуття Попелюшки передала музика? Оберіть відповідь на свій розсуд. *(Байдужість, хвилювання, радість, тривога, розгубленість).*
Як музика нагадує щасливій дівчинці про те, що потрібно залишати палац? *(Удари барабанів чи бій годинника).*

Створіть мелодію — і ви також станете на початкову сходинку творення музики.

З дітками ми дружимо,
В танці всіх покрутимо,
З маршем ми підем,
Пісеньку знайдем.
Разом заспіваємо,
Усіх звеселяємо.
І лиш сім нас нот всього:

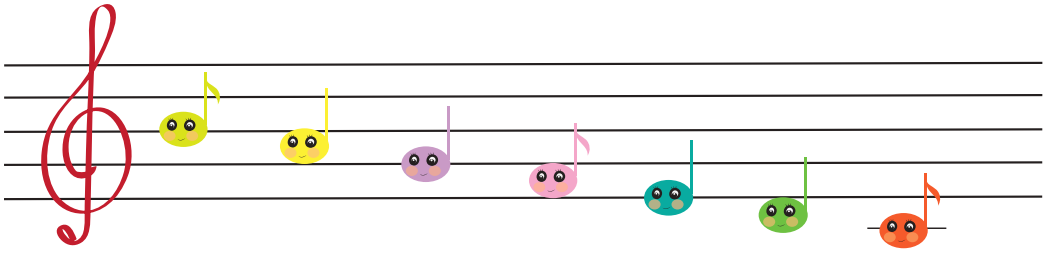

Якою тут повинна бути мелодія?

Проспіваємо вокальну вправу та простежимо за рухом мелодії у кожному такті.

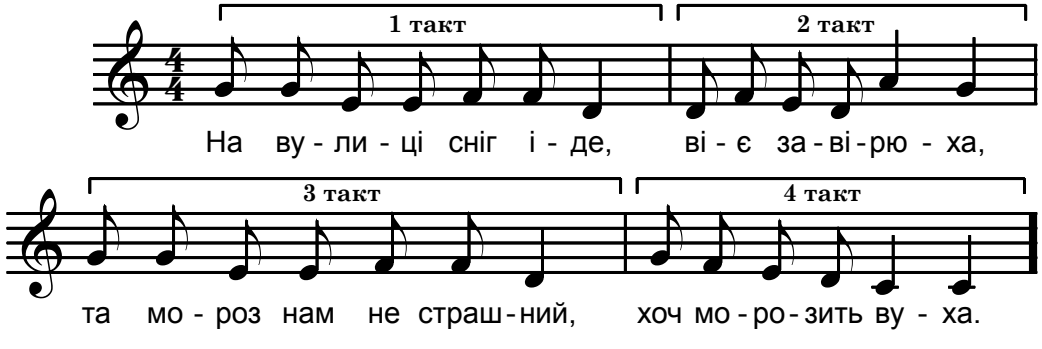

Виконуємо «Снігову пісеньку» з веселим настроєм.

Від вашого виконання пісні залежатиме і ваш настрій та сприйняття слухачами пісні в цілому.

Тема 20 Розвиток мистецтва

Малюнки первісних художників були силуетними, спрощеними. Відтоді минуло багато часу, змінилося й мистецтво.

Наскельний малюнок

Розгляньте зображення людей на картинах художників. Це — портрети. Визначте серед них індивідуальний портрет, груповий.

Т. Шевченко

М. Кафтан

П. Банністер

Портрети виникли в мистецтві дуже давно. Поки не було фотографій, художники на полотні або папері намагалися передати схожість людини.

Портрет — це зображення людини або групи людей, жанр мистецтва, що зображає людину.

Художників, які пишуть портрети, називають **портретистами**.

О. Шупляк. Лелека

Митці намагалися зазирнути в душу людини, розкрити її почуття, відобразити своє ставлення до неї. Тому кожен художник створює портретний образ по-своєму.

Олег Шупляк, український художник із м. Бережани Тернопільської області, малює **картини-двовзори**.

Який прихований зміст у картини?

Художник із Тернополя Микола Дмітрух малює гумористичні портрети. Їх називають **шаржами**.

Намалюйте портрет за зразком.

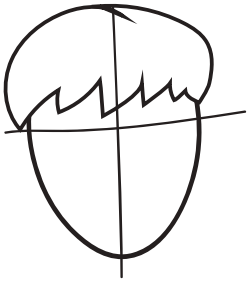

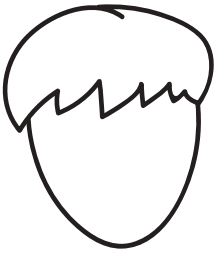

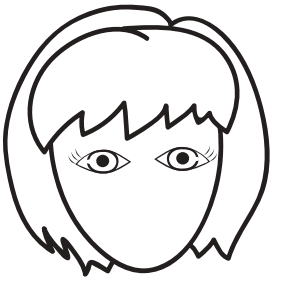

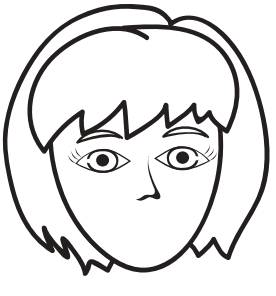

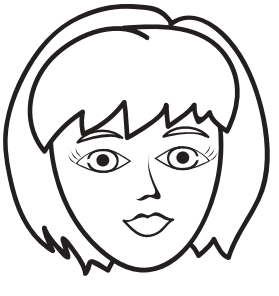

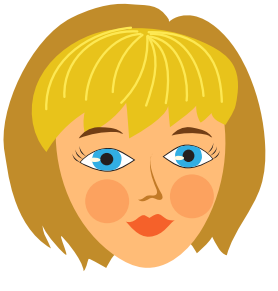

Тема 21. Чарівні барви весни

Встала весна, чорну землю
сонну розбудила,
уквітчала її рястом,
барвінком укрила.

Весняній порі присвятив ці чудові слова Тарас Шевченко.

Весну змальовували у своїх картинах і художники, а композитори, котрих зачаровувала тема весняного пробудження землі, створювали цікаві музичні твори.

Послухаємо:

а) «Перший пролісок» Михайла Степаненка. Чарівна мелодія дає нам відчути прихід весни, появу теплих сонячних днів і багато квітів;

б) «Підсніжник» Петра Чайковського.

Зверніть увагу на спосіб виконання цих творів. Порівняйте їхнє звучання та вкажіть на спільні риси.

Що об'єднує музику, вірш та малюнок?

Слухаючи музику та розглядаючи малюнок, ми можемо впевнено сказати, що ці твори ніби зачаровують своєю виразністю та змістом.

Чи співзвучна мелодія з віршем?
Що виражає така музика?

Проспіваємо вокальну вправу за нотним текстом.

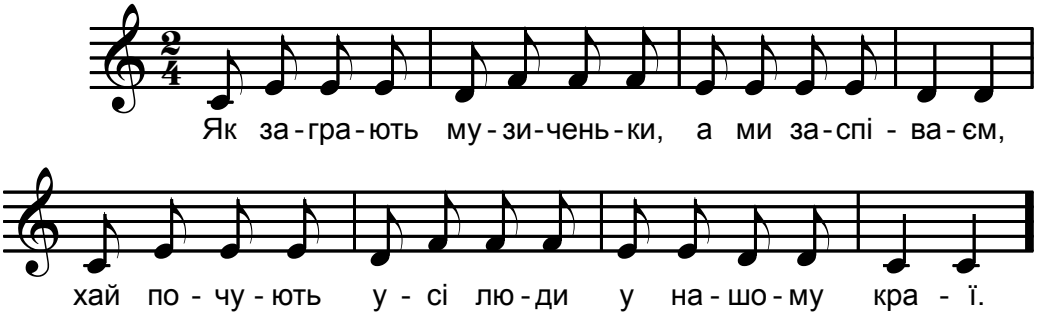

Розучуємо дитячу пісню.

Ми маленькі дударі

Українська народна пісня

Ми маленькі дударі,
дударі, дударі.
В нас дудочки з бузини,
з бузини, з бузини.

Приспів:
Танцюйте, дівчатка,
під дуду, під дуду,
для вас ми заграєм
до ладу, до ладу.

Баса й скрипки в нас нема,
в нас нема, в нас нема.
Та для нас то все дарма,
все дарма, все дарма.

Приспів.

Не біда, що ми малі,
ми малі, ми малі.
Та заграєм як майстри,
як майстри, як майстри.

Приспів.

Про що розповіла нам пісенька? На які настрої та почуття вона надихає?

Тема 21 Чарівні барви весни

Щороку першими проявами весни є поява першоцвітів. Вони кольоровими промінчиками виглядають на лісових галявинах та гірських пагорбах, вкриваючи їх мальовничими килимами.

Ми веселі квіточки,
Сонця любі діточки,
Тягнемось до неба –
Нам блакиті треба,
Від землиці – сили,
Й щоб дощі зросили.

Л. Коврига

Які кольори (теплі чи холодні) переважають на картинах українських художників?

Л. Поворозник. Весна

О. Міщенко. Бузок

Який художній засіб допоміг художникам передати весняний настрій, свіжість і чистоту ранньої весни? Звичайно, колір! Пригадайте, як можна утворити ніжні, світлі відтінки кольорів.

Прочитайте, як поетично Леся Українка і Тарас Шевченко змальовували весняний цвіт.

Росла в гаю конвалія
Під дубом високим,
Захищалась від негоди
Під віттям широким.

Леся Українка

Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дитина.

Т. Шевченко

Чи знаєте ви, що ватяними паличками можна малювати?

Малювання ватяними паличками можна назвати одним з видів **пуантилізму** (з французької мови означає «писати крапками»).

Намалюйте гілочку мімози. На палітрі водою розведіть гуаш. Пам'ятайте, що ватяну паличку потрібно тримати вертикально і крапочками малювати цвіт.

Чим намалюєте гілочку з листочками?

Прогулюючись у лісі, не зривайте великих букетів квітів. Милуйтеся ними, коли вони цвітуть! Бережіть природу!

Тема 22. Виражальні якості темпу

Послухаємо народний танець «Коломийка» у виконанні оркестру народних інструментів.

Коломийки — коротенькі пісеньки, що можуть бути як приспівки до танцю або існувати незалежно від нього. Назва, ймовірно, походить від назви місцевості Коломия.

Яка музика танцю? Знайдіть правильне твердження.

Ця музика —
а) вокальна; б) інструментальна;
в) вокально-інструментальна.

У якому темпі прозвучала коломийка? Чи змінювався темп протягом виконання музики? Запам'ятайте мелодію.

Послухаємо «Коломийку» української композиторки Богдани Фільц.

Характер виконання коломийки змінився в порівнянні з народним танцем чи залишився той самий?
Як ви гадаєте, чи залежить характер музики від швидкості виконуваної музики, темпу?
Мелодія залишилась та ж, що і в попередньому творі?

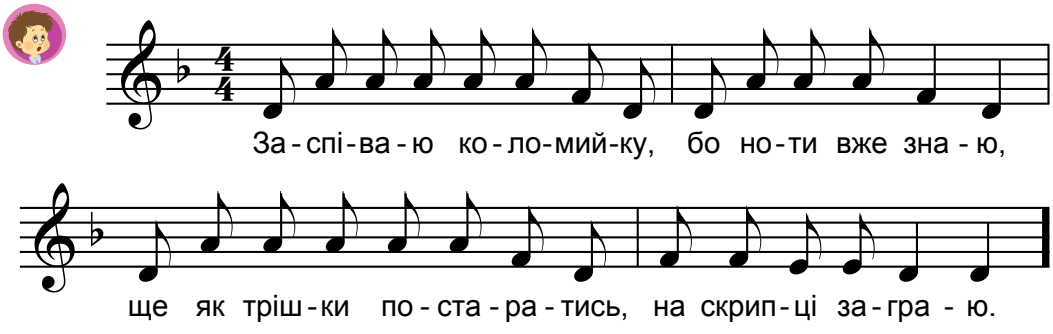

Так чи приблизно так виконувався переспів танцюючих, який виникав спонтанно, без підготовки, під час танцю.

Хвилинка для відпочинку

Раз, два, три, чотири —
руки вгору підняли,
раз, два, три, чотири —
руки в боки завели.

Раз, два — всі присіли,
три, чотири — піднялись.
Раз, два — покружляли
і все знову почали.

Виконуємо пісеньку «Ми маленькі дударі».

Подумайте, як потрібно її заспівати, щоб створити веселий весняний настрій.

Тема 22 Виражальні якості темпу

Уявіть, що ви завітали на гуцульське весілля. У цьому регіоні така подія найчастіше відбувається восени. У виконанні троїстих музик звучать жартівливі коломийки. Перехоплює дух запальний танок. А ще — навколо неймовірна краса Карпат.

М. Кусяк.
Карпати восени (пластилін)

В. Шумило.
Осінь у Карпатах

Як художники зобразили гори? Що розміщено на передньому плані? Які кольори використано для передавання краси гір восени?

Предмети, що розташовані ближче, зображують яскравішими. Віддалені предмети набувають холодних відтінків.

Гірський краєвид — різновид пейзажу.

Для зображення гір художники використовують різні техніки.

Розгляньте пейзажі, виконані в техніці монотипія.

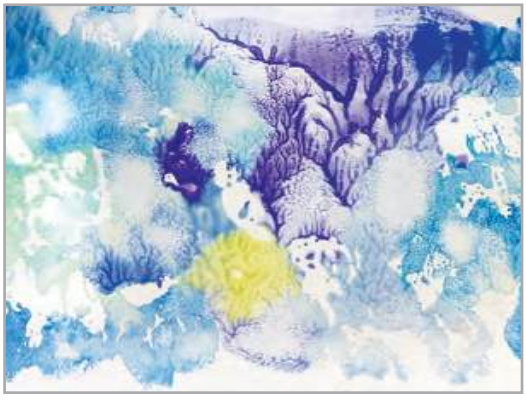

За допомогою художньої техніки монотипія можна отримати зображення з багатьма різними відтінками одночасно. На скло або гладеньку поверхню, змочену мильним розчином, нанесіть кольорові плями залежно від задуму. Відразу ж прикладаємо білий або кольоровий папір. Що ви побачили?

Створіть гірський пейзаж у техніці монотипія. Подумайте, які кольори використаєте для гір, річки, неба, полонин.

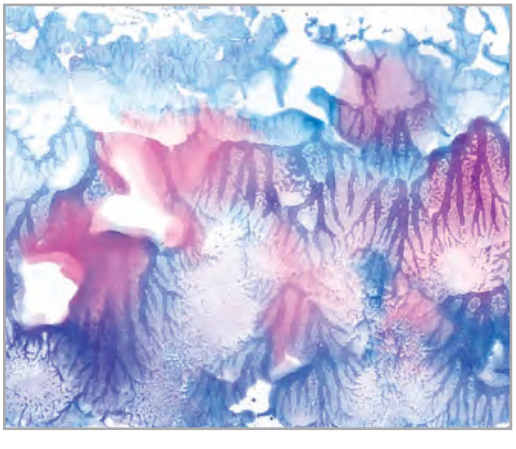

Під час роботи над малюнком можете слухати веселі гуцульські коломийки.

Побувайте у Карпатах! Їхня краса надихне вас на творчість.

Тема 23 Динаміка в мистецтві

Музичний твір може звучати тихо, голосно чи не дуже голосно. Щоб передати характер музики, виконавець застосовує різну силу звучності — **динаміку**.

Послухаємо музичний твір Самуїла Майкапара «Луна в горах».

У якому темпі виконувався музичний твір?
Яку силу звучності застосував виконавець, щоб передати імітацію оклику далекої луни?
Гру якого музичного інструмента ви почули?

Ознайомимося з вокально-ритмічною вправою «Співай і далі вистукуй».

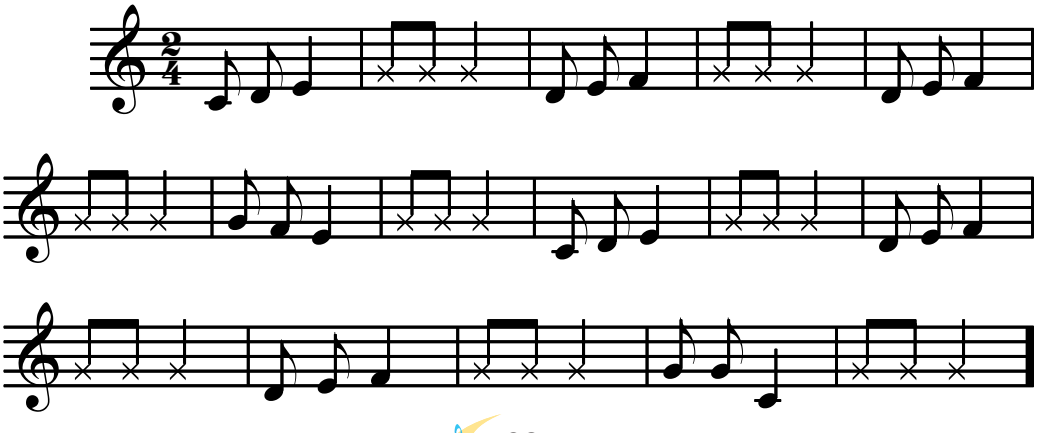

Чи не нагадала вам ця вправа «Луну»?

Допоможіть прочитати віршик.

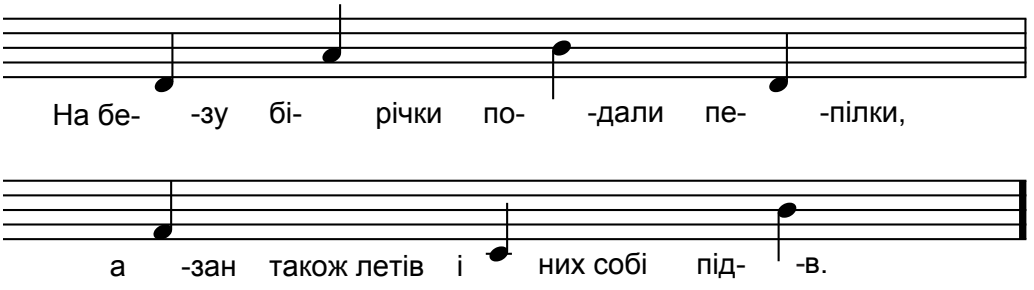

Розучуємо пісню про найріднішу людину.

Пісня про матусю

Слова та музика Ю. Михайленка

Про матусю пісню я вам заспіваю,
бо нікого кращого в світі я не знаю.

Приспів:
Мамо, матусю, ти ж моя рідненька!
Ти така хороша, моя золотенька.
Мамо, матусю, ти ж моя рідненька!
Ти така хороша, моя золотенька.

Лагідна, ласкава мама мене любить
і зі мною грається, пестить та голубить.
Приспів.

Залюбки матусі я допомагаю,
прибираю в хаті я, квіти поливаю.
Приспів.

Виросту велика і всього навчуся,
стану я такою, як моя матуся.
Приспів.

Тема 23 Динаміка в мистецтві

Добра, ніжна, турботлива... Мама, мамочка, матуся! Найбільший скарб на землі!

П. Даені. Картини із серії «Материнство»

Розгляньте картини. Якою художник зобразив маму? Яка картина створює враження рівноваги, спокою, тиші? На якій передано динаміку, рух?

Динаміка — стан руху (політ птаха, хвилі, рух і дії людини, біг коня, похилене від вітру дерево тощо).

Статика — стан спокою, рівноваги.

У творах художників динаміка, рух, поза людини залежать від сюжету композиції.

Чим діти можуть віддячити мамі за любов і ласку? Створіть їй весняний настрій! Фантазії немає меж.

Виготовте аплікацію з ватяних дисків «Підсніжники».

Скрізь сніги, та на горбочку
Зацвіли біленькі очка,
Із-під снігу виглядають,
На весну-красну чекають.
(Підсніжник)

У вільний час можете виготовити аплікацію з кольорового паперу.
А може, придумаєте власну техніку?

1

2

3

4

Тема 24 Виражальні якості тембру

Однією з виражальних якостей музичного твору, поряд з гучністю, темпом та динамікою, є **тембр** — забарвлення звуку.

Згадайте, як яскраво звучить бандура, заливається соловейком сопілка, ніби розмовляє людським голосом скрипка, дзвінко звучить труба.

Кожен із цих музичних інструментів має власне звукове забарвлення — тембр, за яким ми і вирізняємо їх серед інших.

За тембром розпізнаємо чоловічі, дитячі та жіночі голоси, співає хор чи грає оркестр.

Академічний хор Українського радіо ім. П. Майбороди

Національний президентський оркестр

І тому ми ніколи не сплутаємо гру на скрипці з грою на трубі чи піаніно з баяном.

Послухаємо фрагменти симфонічної казки Сергія Прокоф'єва «Петрик і Вовк».

У цій симфонічній казці, крім Петрика та Вовка, є й інші дійові особи, такі як Дідусь, Качка, Пташка та мисливці.

Чи відчули ви звучання різних інструментів, які імітують персонажів казки?
Який музичний інструмент імітує голос Дідуся, який — Качки та який — голос Пташки?

Гобой

Флейта

Кларнет

Створюємо жартівливу поспівку, почергово співаючи.

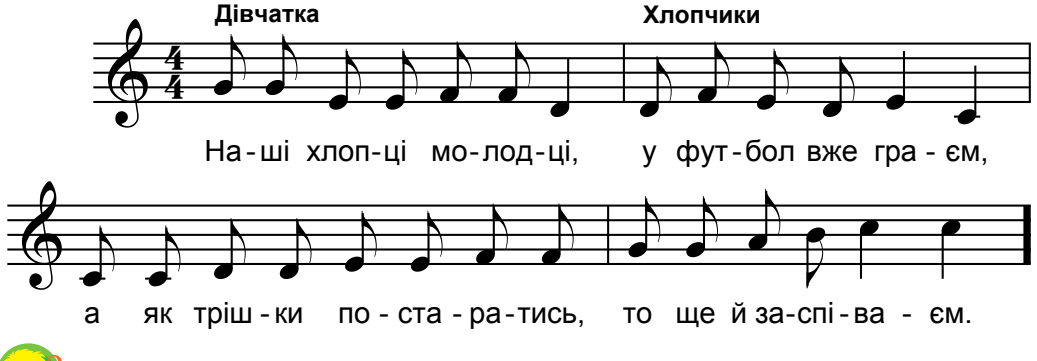

А тембр голосу хлопчиків відрізняється від дівчачого?

Ласкаво та ніжно, з любов'ю до найріднішої людини, виконаємо «Пісню про матусю».

Тема 24 Виражальні якості кольору

Звуки в музиці мають своє забарвлення — тембр, а у живописі їх можна порівняти з кольором. Без кольору світ стане нудним. Для того, щоб передати все його різноманіття, маємо чудового помічника — **живопис**.

Т. Пата. Мальовка «Павичі»

Петриківський розпис виник багато років тому в селі Петриківка, що на Дніпропетровщині. Люди малювали незвичні квіти, дивовижних птахів, створювали з них орнаменти.

Поміркуйте! Чим художники могли малювати ягідки, а чим — листочки та квіти? Які за настроєм мелодії ви підібрали б до цих розписів? Чому?

Цікаво, що для великих елементів розпису художники використовують звичайні пензлі, а для дрібних деталей (вусиків, листочків) пензлі виготовляють із м'якої котячої шерсті.

Щоб опанувати петриківський розпис, потренуйтеся малювати листочки, ягідки, схожі на краплини. Розмір листочка залежить від величини пензлика.

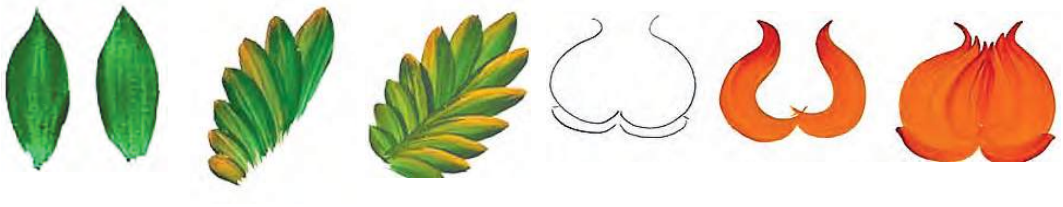

Намалюйте власний візерунок.

1. Легким рухом руки проведіть зелену хвилясту лінію.

2. Пучкою вказівного пальця намалюйте ягідки.

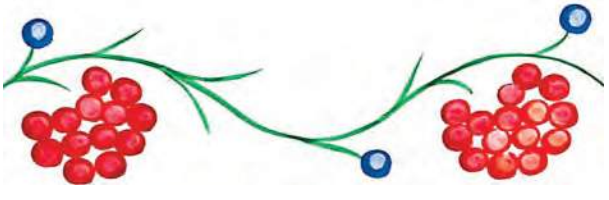

3. Плавними рухами пензля виведіть кожен листочок. Намалюйте квітку, яку хочете бачити на бігунку.

Чи є у вас удома предмети, прикрашені петриківським розписом? Які вже знайомі вам елементи розпису ви побачили на них?

Тема 25 Лад у мистецтві

У кожному музичному творі звуки розташовані у відповідному порядку, що називається **ладом**. Від нього залежить характер музичного твору. Взаємозв'язок між звуками буває різний, тому вони поділяються на лади:

МАЖОРНИЙ та **МІНОРНИЙ**

Проспіваємо такі пісенні фрагменти:

а)

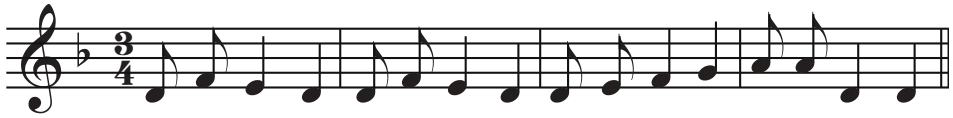

Ой Мо-ро-зе, ти Мо-ро-зе, на-що річ-ку за-мо-ро-зив?

б)

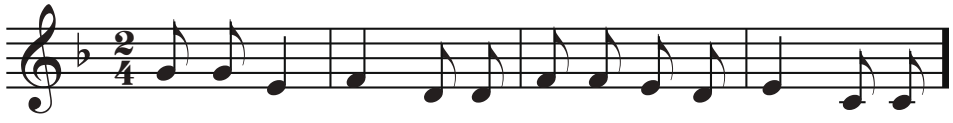

Вже вес-на, со - неч-ко сві-тить у ві - ко - неч-ко.

Яка мелодія записана у мінорному ладі?

Послухаємо музику Людвіга ван Бетховена «Весела. Сумна».

Як у музиці передано смуток?
Чи змінювалась музика впродовж звучання?
Якщо до цих слів додати мелодію, то якою вона була б?

Дуже, дуже обережно
Через вулицю іди.
Глянь наліво, глянь направо,
Пам'ятай про це завжди.

Прочитаємо текст, прихований нотами.

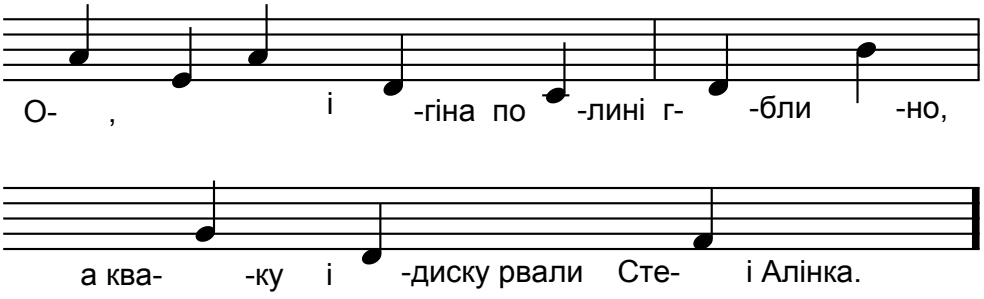

Розучуємо пісню.

Сім нот

Слова та музика Алли Мігай

Приспів:

Сім нот чути звідусіль, сім нот — знають їх усі.
Сім нот, сім нот — до, ре, мі, фа, соль, ля, сі!
Сім нот — пісня і танок, сім нот стануть у рядок,
Сім нот, сім нот — ре, мі, фа, соль, ля, сі, до!

Із ромашки і барвінку ми сплітаємо вінок.
Щоб сплести співанку дзвінку, пишем нотки у рядок.
Але як їх пов'язати, хто нам може підказати?
Приспів.

Гарні є у нас співанки, і щедрівки, і веснянки,
жартівливі, обрядові, є в нас гарні колискові.
Як же їх запам'ятати, хто нам може підказати?
Приспів.

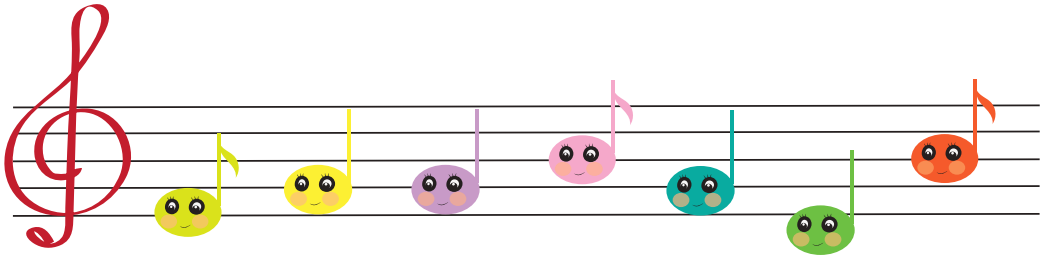

Тема 25 Лад у мистецтві

Завітаймо до картинної галереї. Розгляньте картину художниці Катерини Білокур. Найкращим учителем для неї була рідна природа. Кожну квіточку вона малювала лише з натури.

К. Білокур. Хата в Богданівці

Зверніть увагу на розташування квітів на полотні. Це нагадує віночок. Так! Квіти ніби утворюють хоровод.
Опишіть багатство кольорів. Які почуття викликає у вас споглядання цієї картини?

Лавровий вінок
для переможців

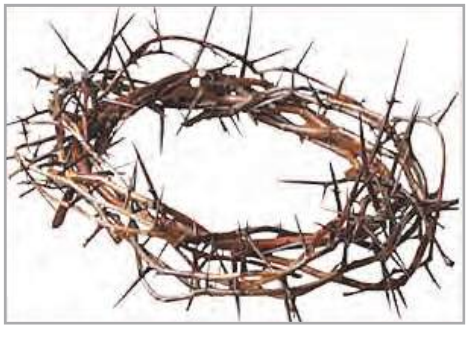

Терновий вінок –
вінок страждання

Дівчата, чиї сім'ї втратили когось у боротьбі з ворогом, вплітали у віночок мак та підв'язували до нього червону стрічку — символ смутку й скорботи.

Дізнайтеся, що означає кожна стрічка та квітка у віночку.

Деякі діти та дорослі дуже люблять плести віночки з кульбабок — «жовтих сонечок».

Яку музику — **мінорну** чи **мажорну** ви підібрали б до картини тернопільського художника Миколи Кафтана, на якій він зобразив свою донечку?

М. Кафтан. Улянка-кульбабка

Заплету віночок,
заплету шовковий,
на щастя, на долю,
на чорнії брови.

Виготовте аплікацію «Кульбабки» за поданим зразком.

1. Підготуйте аркуш-основу. Виріжте смужки зеленого кольору. Складіть їх по лініях згину. Виріжте елементи аплікації по контурах.

2-4. Із серветки виріжте кружечки. Скріпіть кружечки посередині степлером. Зробіть надрізи по краях кружечків. Відгорніть пелюсточки, щоб утворилися кульбабки. Приклейте усі деталі композиції.

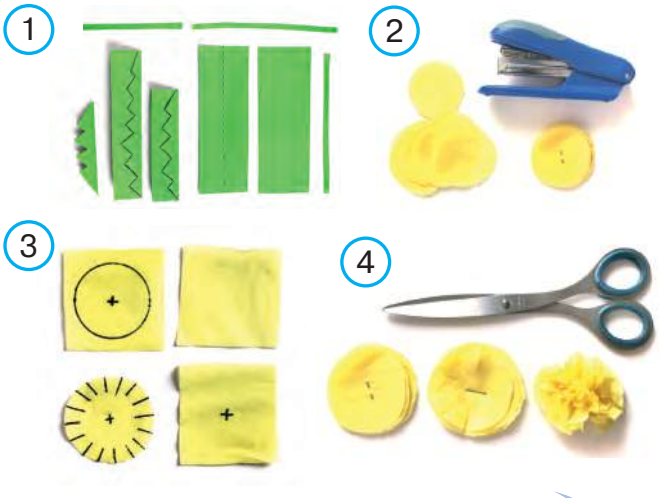

Тема 26. Що може виражати мистецтво

Ми у світ мистецтва
поринули з вами,
пригадаймо все, що вчили,
що ми слухали й співали.

1. Від чого залежать виражальні якості музики?
Назвіть музичний твір, у якому ви почули різноманітні тембри музичних інструментів.
Пригадайте назву музичного твору, в якому виражено три різні характери.

2. Який із цих музичних інструментів не може змінювати висоту звука?

3. Чим відрізняється тембр від темпу?

4. Як називається музичний твір, у якому виражено душевні переживання?

5. А цю пісню проспіваєте, якщо ноти добре знаєте.

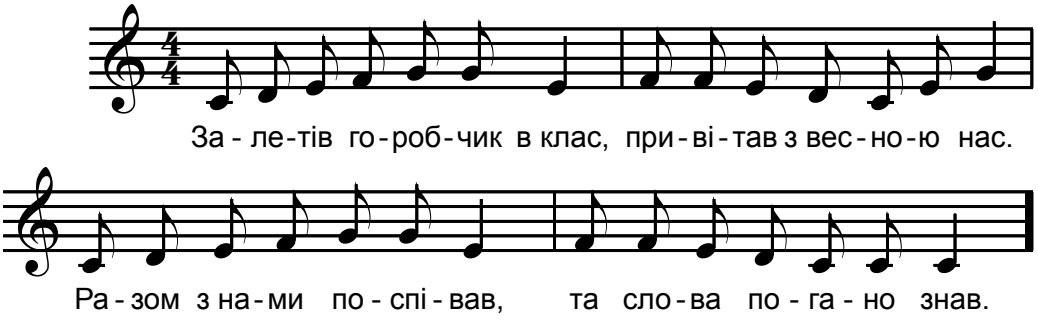

6. Який музичний твір, котрий ми слухали, ілюструють ці малюнки?

Музика, як і мова, завжди перебуває в стані руху, хоча починається з одного звука. Цей звук переходить в інший, і так далі. Так утворюється мелодія, і ми сприймаємо вже не окремі музичні звуки, а цілий музичний твір, що виражає певний задум композитора, його настрій та почуття.

Тема 26 Що може виражати мистецтво

1. Визначте картини з вертикальним та горизонтальним форматом.

В. Гайдамакін. Польові квіти

К. Білокур. Квіти за тином

2. Ця картина статична чи динамічна? За допомогою яких засобів передано рух?

Н. Фугель. День зими

3. Виберіть силуетний малюнок тварини.

4. Визначте роботу художника-ілюстратора.

Є. Удін. Колобок

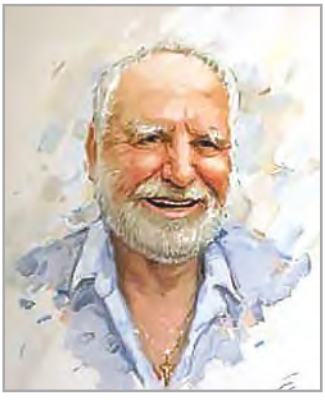

М. Кафтан. Євген Удін

5. Як називаються художники, що створили такі картини?

М. Гуцул. Галинка

В. Шумило. Захід сонця

6. Намалюйте веселого песика або маленьку качечку на аркуші в клітинку.

Що ви знаєте про оздоблення одягу вишивкою?

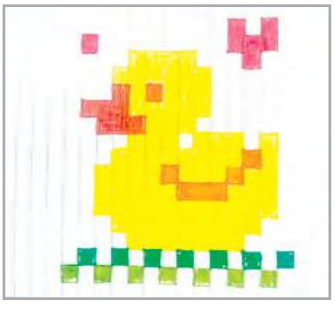

Тема 27. Мистецтво виражає внутрішній світ людини

Виражальність — один із найважливіших чинників мистецтва, усі види якого (література, музика, образотворче мистецтво) мають спільну основу — саме життя.

Маю іграшок багато,
Але знову прошу в тата:
«Хочу іграшку новеньку!
Ну купи мені, рідненький!».

Послухаємо невеличкі музичні твори Віктора Косенка:

а) «Не хочуть купити ведмедика»;

б) «Купили ведмедика».

Один з цих музичних творів сповнений сумними переживаннями, а інший звучить весело, як контраст до нього.

Яка музика виражає настрій дітей, котрим відмовили у покупці нової іграшки?
Якою музикою автор виразив настрій дітей, яким купили нову іграшку?
Чи відчули ви різні інтонації у цих музичних творах?

Інтонація в музиці, як і в мові, надає виразності музичним творам та сприяє їх кращому розумінню й запам'ятовуванню.

Перед тим, як нам почати
нову пісеньку вивчати,
проспіваємо ми вправу —
спершу нотами, потім — словами.

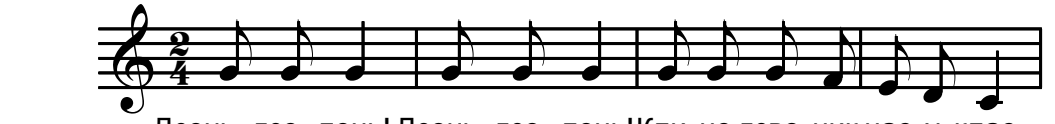

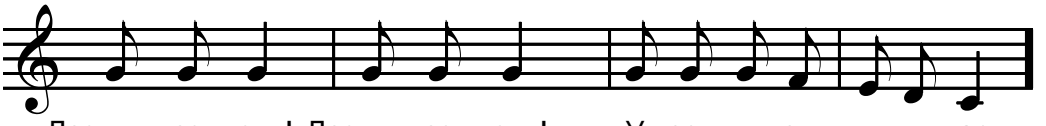

Розучуємо пісню.

А вже красне сонечко

Слова О. Олеся Музика П. Козицького

А вже красне сонечко
припекло, припекло,
ясно щире золото
розлило, розлило.

На вулиці струмені
воркотять, воркотять,
журавлі курликають
та летять, та летять.

Засиніли проліски
у ліску, у ліску,
швидко буде земленька
вся в вінку, вся в вінку.

Ой сонечку-батечку,
догоди, догоди,
а ти, земле-матінко,
уроди, уроди.

Тема 27 Мистецтво виражає внутрішній світ людини

З давніх-давен скульптори створюють унікальні речі для інтер'єру із солоного тіста.

Чи можна у скульптурі передати думки, почуття, настрій героїв?

Ліплення з солоного тіста називається тістопластикою, або біокерамікою. Перевага солоного тіста полягає в тому, що з ним зручно працювати. Цей матеріал абсолютно нешкідливий, а вироби з нього радуватимуть вас багато років.

Визначте круглу й рельєфну скульптуру.

В Україні є народна традиція ліпити з тіста жайворонків — символ настання весни. Діти високо підкидали таких пташок до неба, закликаючи їх чимшвидше прилетіти з вирію. Після закликань випічка або ставала ласощами для малюків, або її вивішували на гілочки, щоб пташечки мали поживу.

Пташок викликаю
з теплого краю:
«Летіть, жайворонки,
до нашої сторонки
весну зустрічати,
зиму проводжати!»

Виліпіть із тіста жайворонка.

1. Із солоного тіста розкачайте ковбаску.

2. Зав'яжіть із тіста вузлик, з одного кінця сформуйте голову, з іншого — хвостик. За допомогою стеків зробіть пір'ячко, з родзинок — очі.

3. Попросіть батьків спекти жайворонків. Потім разом з однокласниками поласуйте ними!

Дізнайтеся інші народні традиції зустрічі птахів із вирію.

Тема 28. Українські народні традиції та народні інструменти

Є багато інструментів:
духових і струнних,
є ударні, щипкові,
шумові та смичкові.

Сопілка

Сопілка — народний музичний інструмент, відомий в Україні з прадавніх часів.

На сопілці виконувались народні наспіви та запальні танцювальні мелодії.

Цимбали — це теж народний музичний інструмент з дерев'яним корпусом і струнами. Звук видобувають, вдаряючи по струнах дерев'яними паличками-пальцятами.

Не менш відомим в Україні є ударний інструмент **бубон**, який надає характерного колориту та утримує темп і ритм.

Улюбленими інструментами кобзарів були **бандура** та **кобза**.

Бандура

Кобза

Бубон

Цимбали

Кожен із цих музичних інструментів має лише йому властивий тембр голосу, що надає характерного звучання всієї виконуваної музики.

Послухаємо, як звучать ці музичні інструменти — кожен зокрема та в ансамблі народних інструментів.

Творимо музику.

Проспіваємо початок пісні за нотним записом, а далі придумайте самі.

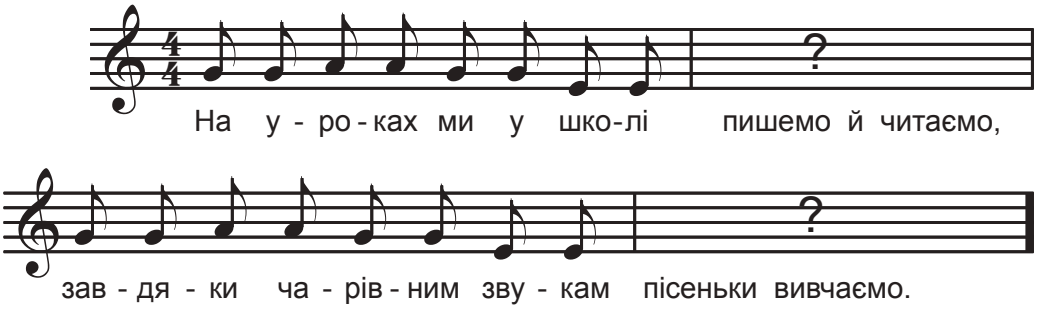

Нам сонечко з неба
тепло посилає,
а ми йому гарнесеньку
пісню заспіваєм.

Виконуємо пісеньку «А вже красне сонечко» з ритмічним супроводом.

Тема 28 Українські народні традиції та народні інструменти

Одне з найбільших християнських свят — Великдень.

В українців чудові традиції — водити хороводи під народну музику, співати гаївки, веснянки, грати у традиційні великодні ігри, обмінюватися писанками.

Починаючи з Великодньої неділі, протягом трьох днів діти та молодь дзвонили в **церковні дзвони**.

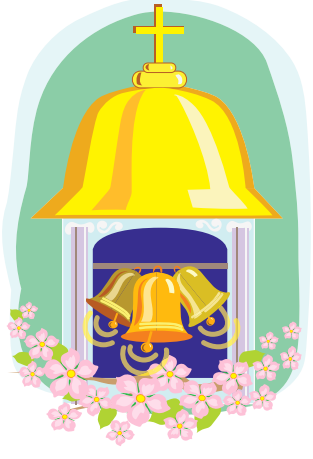

Церковні дзвони

Тріскачки

На тріскачках відтворюють грайливі ритмічні звуки.

У Західній Україні спеціально на Великдень для дітей виготовляли різноманітні **тріскачки** та **калатала**.

Трикутник

Калатало

За допомогою музичних інструментів створіть музику «Великодні дзвони».

Не можна уявити великодніх днів без писанок — розмальованих візерунками яєць.

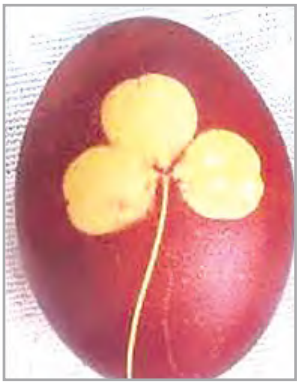

Крашанка

Писанка

Дряпанка

Уважно розгляньте розміщені на писанках зображення.

Зерно

Грабельки

Блискавка

Земля

Сосна

Верба

Соняшник

Дзвіночок

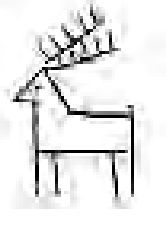

Олень

Намалюйте писанку, прикрасьте її давніми візерунками.

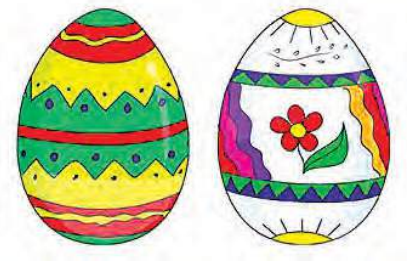

Навчіться виготовляти писанки у різних техніках.

Тема 29. У світі музичних інструментів

На кожному музичному інструменті можна виконати будь-яку мелодію. А для того, щоб створити більш яскравий образ, композитори застосовують цілі групи музичних інструментів та навіть великі оркестри.

Послухаємо музику Едварда Гріга «В печері гірського короля».

Хто виконує цей твір — одна особа чи оркестр?

У цьому музичному творі автор музики застосував різноманітні музичні інструменти, щоб виразніше передати атмосферу казкових образів.

А ви відчули зміну тембрів під час слухання музичного твору?

Симфонічний оркестр Чернівецької філармонії

У кожному музичному творі головним виразником є мелодія, проте в оркестровому виконанні вона збагачується різними підголосками та сукупністю кількох звуків.

Ми текстів вже завчили так багато,
Та й музику ми слухали не раз.
Настав вже час нам пісню заспівати.
Співаймо, друзі! Нумо, в добрий час!

Розучуємо українську народну дитячу пісню.

Веселі чобітки

Чобітки веселі в мене.
Як піду гуляти,
чобіточки тупотять,
хочуть танцювати. | Двічі

Гопака я у неділю
танцювати вчилась:
перекинула відро —
мама розгнівилась. | Двічі

Я бабусі помагала,
тарілочки мила,
у таночок як пішла,
глечика розбила. | Двічі

Ви не смійтеся, малята,
чи ж я винувата,
що веселі ось такі
маю чоботята. | Двічі

Тема 29 У світі музичних інструментів

Героїв якої казки зобразив художник-ілюстратор? На яких музичних інструментах грають тварини?

Уявіть, що ваш клас — музичний оркестр. Послухайте «Пісеньку друзів» із мультфільму «Бременські музики». Покажіть рухами, ніби граєте на музичних інструментах.

Здогадайтесь, на яких інструментах грають музиканти оркестру. Назвіть інструменти симфонічного оркестру, які ви знаєте.

Які картини постають у вашій уяві, коли звучить музика?

Уважно розгляньте фото музичних інструментів. Які з них симетричні?

Відгадайте загадку.

Люблять мене, поважають,
та б'ють мене, коли грають.
(барабан)

Спробуйте виготовити об'ємну аплікацію з кольорового паперу. Наприклад, ось такий барабан.

1

2

3

4

5

6

Тема 30 Чарівна мова мистецтва

Ми вже прослухали багато музичних творів. Та чи часто ви звертали увагу, на яких звуках вони виконувались — високих чи низьких?

Усе залежить від того, який образ хоче створити автор музики.

Послухаємо «Пісню жайворонка» Петра Чайковського.

Пригадайте, якими звуками автор музики відтворив спів жайворонка.

А тепер послухаємо «Похід гномів» композитора Едварда Гріга.

Гноми — це казкові персонажі, які живуть у печерах, а вночі, щоб ніхто не бачив, збирають коштовне каміння.

Які звуки ви почули у цьому музичному творі — високі чи низькі?

Звуки різної висоти поділяють на регістри.

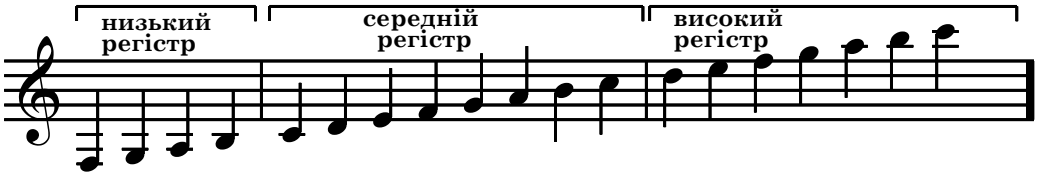

Проспіваємо куплет дитячої пісеньки і визначимо, в якому регістрі вона записана.

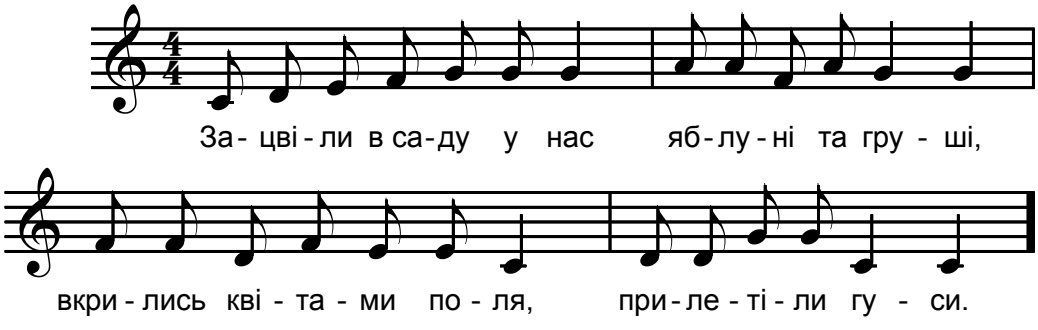

Створюючи музичний твір у відповідному регістрі, автори музики намагаються відтворити подію чи створити певний образ зрозумілішим та доступнішим кожному слухачу.

Весело, з танцювальними рухами та ритмічним супроводом виконуємо пісеньку «Веселі чобітки».

Запам'ятайте! Ваш спів має бути виразним і красивим, нести радість і задоволення вам і вашим слухачам, а тому прислухайтеся до співу вчителя та товаришів, не виділяйтесь із загального хору.

Тема 30 Чарівна мова мистецтва

Кожна пора року по-своєму зачаровує, не залишає байдужими митців.

Весна іде, неначе диво,
І знову яблуні в цвіту,
І ранком птаха щебетлива
Співає у моїм саду.

Наталя Май

Розгляньте картину. Який її настрій? Які переважають на ній кольори?

М. Хардвік. Квітучий сад

Композитор Антоніо Вівальді створив цикл із чотирьох концертів «Пори року».

Послухайте фрагменти творів «Зима», «Весна» А. Вівальді.

Чим відрізняється музика весни від музики зими? Як ви розумієте вислів: «Колір може «бриніти», як мелодія»?

Для виготовлення декоративних картин митці використовують різні техніки й матеріали.

Намалюйте квітучу яблуневу гілку та впустіть у клас п'янкий весняний аромат.

1. Приготуйте аркуш-основу та фарби.
2. Намалюйте яблуневу гілочку.
3. Умочіть пальчик у білу фарбу й зробіть відбиток. Повторіть так декілька разів, щоб утворився яблуневий цвіт.
4. Жовтою фарбою позначте серцевину цвіту.

1

2

3

4

Тема 31 Подорож у Країну виражальних засобів мистецтва

Основою кожної пісні є **мелодія,** яка може бути веселою чи сумною, бадьорою чи спокійною та повинна відповідати ще й словесному тексту.

Виконаємо поспівку-загадку, проплескуючи склади ритму. Чи є у цій поспівці поєднання слів та мелодії?

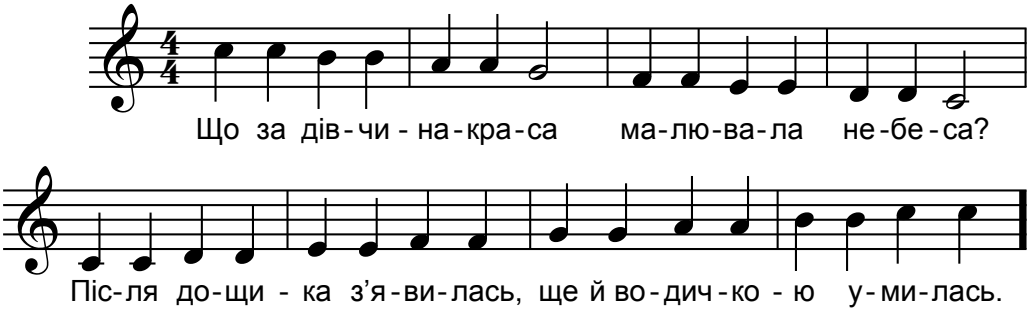

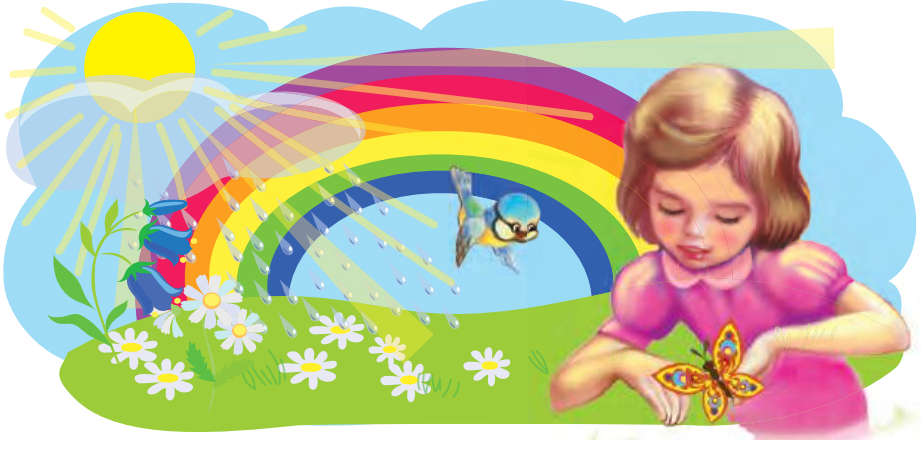

Головним своїм завданням композитори вважають створення такої пісні, яка б легко сприймалася, швидко запам'ятовувалась та була неважкою для виконання.

Наша вчителька — як мама,
Так опікується нами!
Мудра, добра, справедлива,
Гарна, радісна, кмітлива!

Послухаємо «Пісню про вчительку» Платона Майбороди на слова Андрія Малишка.

За допомогою яких елементів музичної виразності передано у пісні характер і зміст?

Розучуємо пісню.

Веселка

Слова та музика Наталії Май

Краплю дощика берем,
Трішки сонця додаєм,
Світанкової роси,
Жменьку радості для всіх.

Приспів:
Подивись на небо — кольори ясні.
Сумувать не треба, просто посміхнись!
Подивись на небо — сонце золоте.
Сумувать не треба — все на краще йде!

Слово лагідне скажи,
Теплий погляд залиши.
І добрішим стане світ,
Й наша пісня задзвенить.
Приспів.

Тема 31 Подорож у Країну виражальних засобів мистецтва

Незабаром у театрі має відбутися вистава чи концерт. Щоб завчасно повідомити глядачів про цю подію, художники малюють афіші.

Розгляньте афіші. Яку інформацію вони повідомляють?

Афіша — один з видів реклами. Її розміщують у людних місцях.

Надзвичайно важливим у створенні афіші є вибір художником **шрифту** — спеціально розробленого комплекту літер.

Потренуйтесь написати фломастером слово тим шрифтом, який вам сподобався.

Колобок

Колобок

Колобок

Колобок

Колобок

Колобок

Колобок

КОЛОБОК

Завдяки великому розміру та яскравим кольорам шрифт привертає увагу до афіші.

Чим відрізняється шрифт у підручнику від шрифтів на афішах?

Цікаво знати! Часто у книжках на початку тексту використовують літери, прикрашені різними декоративними елементами. У вільний час намалюйте першу літеру свого імені.

Намалюйте афішу до театральної казки, головним героєм якої є півник. Доберіть необхідний шрифт. Кольорами веселки розфарбуйте головного героя.

Роздивіться шрифти на афішах, їхнє гармонійне поєднання з ілюстраціями.

Тема 32 Крокуємо рідним краєм

Раз, два, три, чотири,
чіткі кроки й стрій у нас.
Ми ще довго так ходили б,
та дзвінок вже кличе нас.

Маршова музика має чітке призначення — супроводжувати людей у груповому русі.

Марші є **військові, спортивні, весільні...**

Послухаємо пісню-марш Г. Татарченка на слова В. Крищенка «Гей, ви, козаченьки». У цій пісні мелодія підкреслює зміст, а маршовий характер надає їй стійкості та мужності.

А що ви можете розповісти про пісні-марші? Який настрій вони створюють?

Проспіваємо два фрагменти пісень:

а)

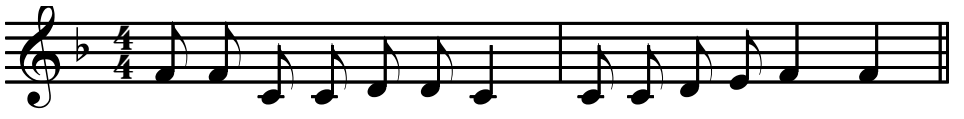

б)

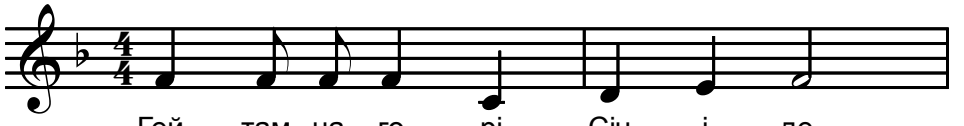

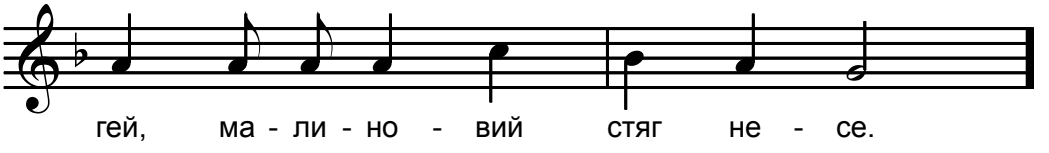

Який з них має маршовий характер?

Виконуємо пісню «Веселка».

Якби всі люди на землі
за руки дружно узялись,
одне до одного всміхнулись,
а потім разом обнялись...
От було б весело усім!
І сонце барвами заграло б.
Про мир на всій нашій землі
ми пісню тоді заспівали б.

Тема 32 Крокуємо рідним краєм

Незабаром літо, веселі канікули. А це — мандрівки рідним краєм, відпочинок і, звичайно, гарний настрій.

Художньо-мистецький пленер «Карпатська палітра».
Юні тернополянки малюють водоспад «Прибій» (м. Яремче)

Плене́р — робота художників на свіжому повітрі, а не в майстерні.

Мольберт

Аби на власні очі побачити красу рідного краю, передати її на мистецьких полотнах, художники працюють на пленерах. А щоб зручніше було малювати на свіжому повітрі, використовують **мольберти** або **етюдники**.

Щоб глядачі побачили картини, художники виставляють їх у спеціальних залах — картинних галереях. На урочисте відкриття виставок запрошують авторів робіт, їхніх друзів, шанувальників мистецтва, журналістів.

Заслужений художник України Євген Удін на виставці робіт учнів-пленеристів (м. Тернопіль).

Разом з однокласниками підготуйте виставку найкращих художніх робіт, створених під час навчального року.

Нашу Україну називають квітучою, мальовничою. Саме квіти стали улюбленими образами в мистецтві.

Уявіть, що ви у творчій майстерні. Намалюйте або виліпіть з пластиліну рельєфну композицію «Літо» за зразком.

С. Чегус. Літо

О. Шкодзінська. Танок птахів

Запросіть рідних і друзів відвідати шкільну виставку творчих робіт.

Тема 33 Танець у мистецтві

Із прадавніх часів усі народні обрядові свята (весняні, літні, осінні, зимові) не обходились без пісень і танців, котрі відображали події та святковий характер. А характер танцювальної музики залежить від поєднання мелодії, ритму та темпу.

Послухаємо український народний танець «Гопак» у виконанні аматорських та професійних музикантів.

«Гопак» у виконанні ансамблю ім. П. Вірського

Який характер танцювальної мелодії?
Від чого залежить характер танцю?
А чи залежить характер музики від виконавців?

Які ще українські народні танці ви знаєте? Як вони називаються?

Проспіваємо мелодію українського танцю за нотним текстом. А може, ви вже чули цю мелодію?

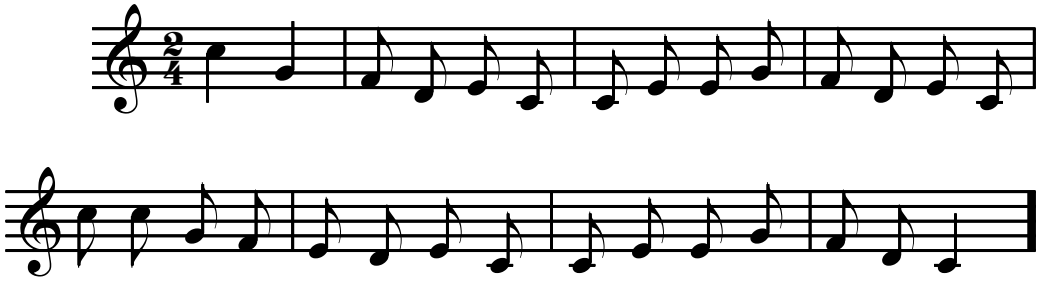

Уявіть себе у ролі композитора та придумайте мелодію до цих слів:

Зеленіють вже поля,
вишні вкрились цвітом.
Чути пісню солов'я,
веселяться діти.

Розучуємо українську народну пісню.

Як діждемо літа

Як діждемо літа, то нажнемо жита.
Літечко тепленьке, жито золотеньке.
Ой гоп, гопака, жито золотеньке. | Двічі

З жита та пшениці гарні паляниці.
Всіх ми почастуєм, ще і затанцюєм.
Ой гоп, гопака, ще і затанцюєм. | Двічі

Їжте, молодиці, з медом паляниці.
Хлопцям та дівчаткам пиріжечки з маком.
Ой гоп, гопака, пиріжечки з маком. | Двічі

А старій Тетяні ще й млинці в сметані.
Весело гуляйте, нас не забувайте!
Ой гоп, гопака, нас не забувайте! | Двічі

Тема 33 Танець у мистецтві

Танець — один із найдавніших і найпоширеніших видів мистецтва. Художники всіх часів та народів не могли залишатися байдужими до краси людського тіла, що рухається у танці.

І. Сколоздра. Коломийки

Автор невідомий. Козак

Зверніть увагу, як художник-живописець і художник-графік зображають людей у русі, передають характерні пози та жести танцівників.

В. Кушнір. Аркан

Т. Даниленко. Свято на полонині

Як, на вашу думку, художнику вдалося передати ритм танцю?

Кожна країна пишається своїми танцями.

П. Даені. Фламенко в червоному

А. Педро. Аргентинське танго

Намалюйте піктограми, що позначають танці людей (олівці або фломастери). Придумайте власні піктограми.

Як можна передати ритм у танцювальному, музичному та образотворчому мистецтві?

Придивіться до одягу танцюристів. Він підкреслює особливості танцювальних рухів людини.

Тема 34 Зображальні та виражальні властивості мистецтва

Урок узагальнення знань

Музика може зображати шум вітру чи стукіт дощових краплинок, спів птахів чи людини, дзюрчання струмка, рух автомобіля чи потяга, політ джмеля чи літака, гуркіт грому тощо.

1. Музика також може відображати характер людини та створювати певний настрій. На це впливають:

Л		Д

Д		Н		М		К	

Т		М	П

Р		Т	М

2. У якому з цих музичних творів зображено рух?

3. Як ви гадаєте, чи залежить сприйняття музики від настрою людини?

4. Прочитайте слова, зашифровані нотами:

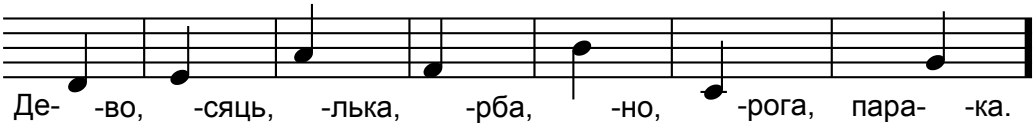

5. Виконайте дві вправи. Чи можна їх об'єднати та виконати як одну?

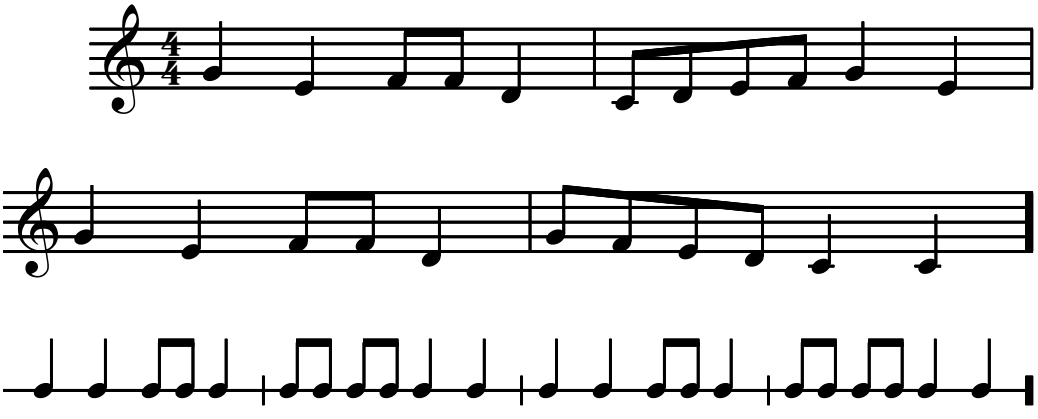

6. Вокальна вправа.

Той, хто з музикою дружить
і пісні співає, —
відчуває її серцем,
душею співає.

7. Виконуємо пісні весняного циклу.
   А) «Як діждемо літа»;
   Б) «Веселка»;
   В) «Веселі чобітки»;
   Г) «А вже красне сонечко».

8. У яких піснях не зображено весняну пору, а лише виражено характер?

Композитор створює музику для людей, і тому в ній відображається внутрішній світ, почуття, думки та настрій, а музика, як мистецтво, поєднує у собі виражальні та зображальні якості.

Тема 34 Зображальні та виражальні властивості мистецтва

Урок узагальнення знань

1. Знайдіть на картинах сховані зображення. Кого ви бачите? Як називаються такі картини?

О. Шупляк. Загублена ліра

О. Шупляк. Сон Калини

2. Які з цих зображень є скульптурою?

3. У якій техніці виконано цю графічну роботу?

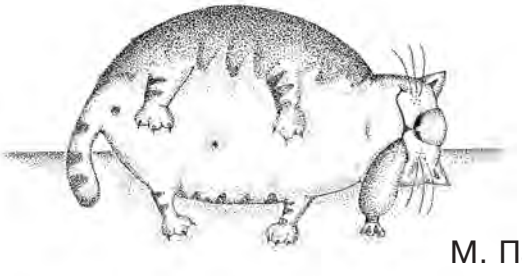

М. Панасюк. Кіт

4. Пригадайте деякі нові слова, які ви дізналися на уроках. Що вони означають?

Архітектура

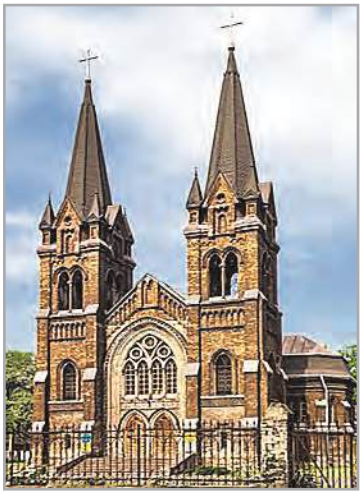

Орнамент рослинний

Орнамент геометричний

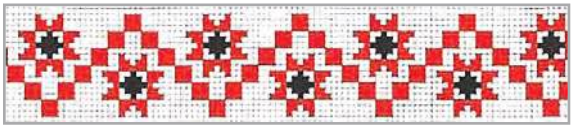

Ритм. Центр композиції

Симетрія

Вертикальний і горизонтальний формат

Фактура

Як багато ви вже знаєте та вмієте!

Попереду — літні канікули. Нехай вони подарують вам багато цікавих ідей для творчості!

Пісенний додаток

УЧІМСЯ

Слова **О. Поповича** Музика **С. Якубовича**

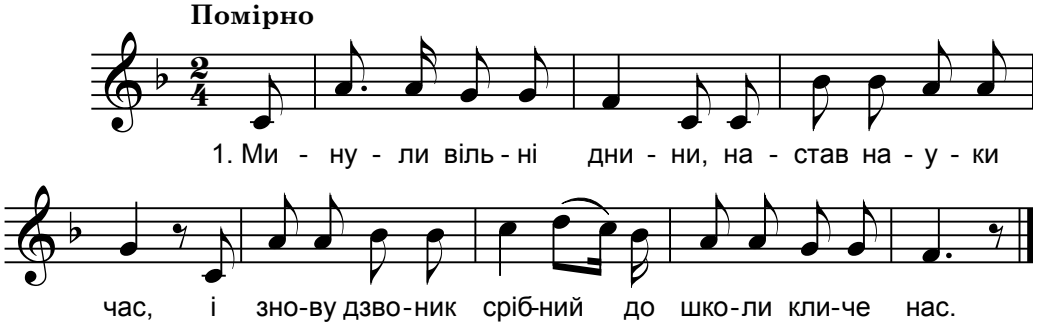

КРАЩІ ДРУЗІ НА ЗЕМЛІ

Слова та музика **Н. Май**

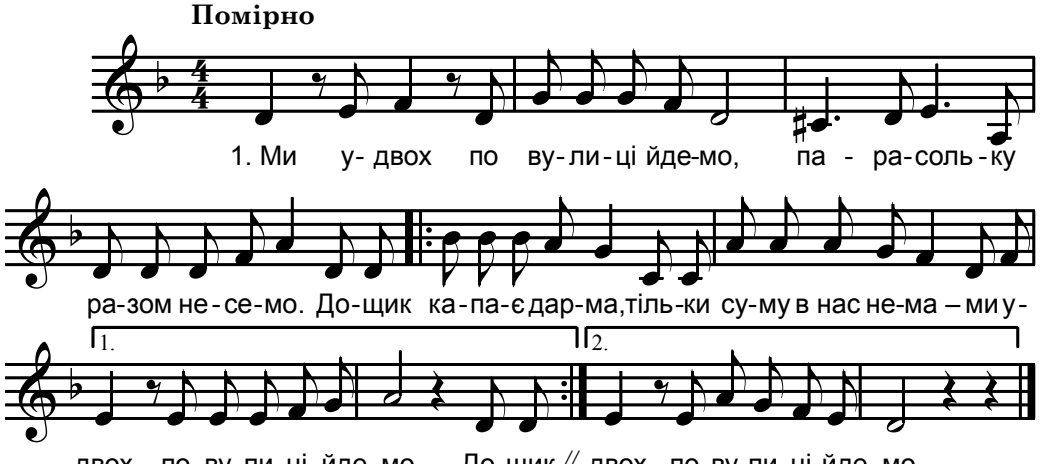

ЗАЙЧЕНЯ

Слова та музика **Н. Май**

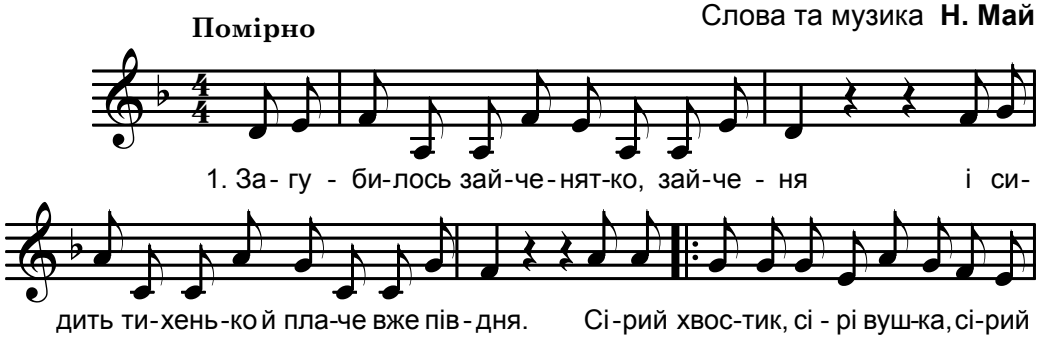

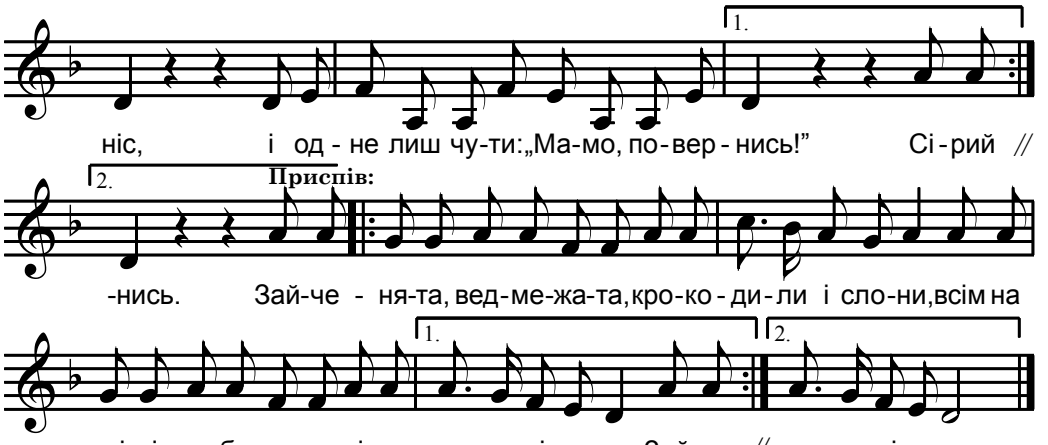

ОЙ ЗАГРАЙТЕ, ДУДАРИКИ

Слова **В. Панченка** Музика **А. Філіпенка**

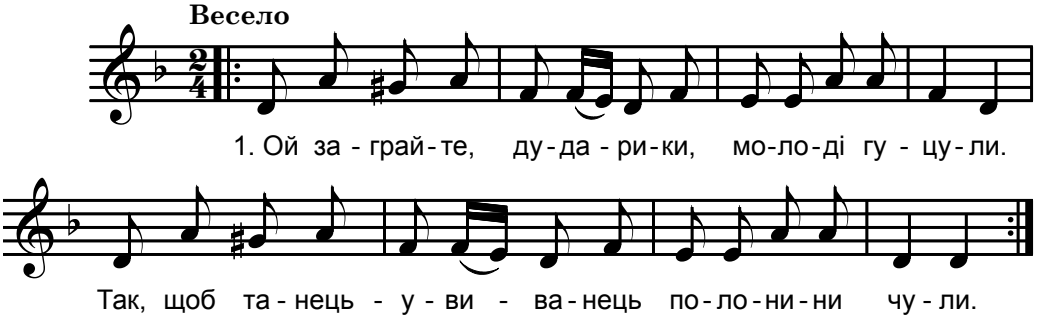

Висне небо синє

Слова **Я. Щоголева** Музика **Я. Степового**

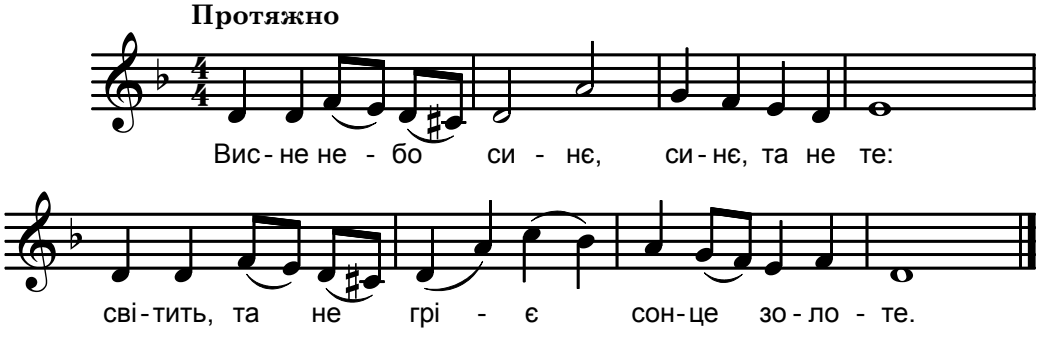

ОЙ ХТО, ХТО МИКОЛАЯ ЛЮБИТЬ

Обрядова пісня

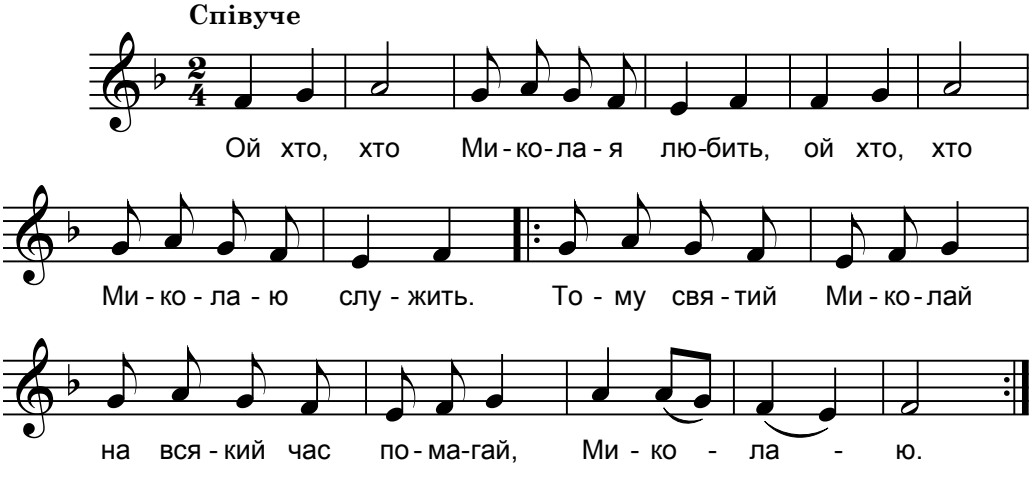

ЩЕДРІВОЧКА ЩЕДРУВАЛА

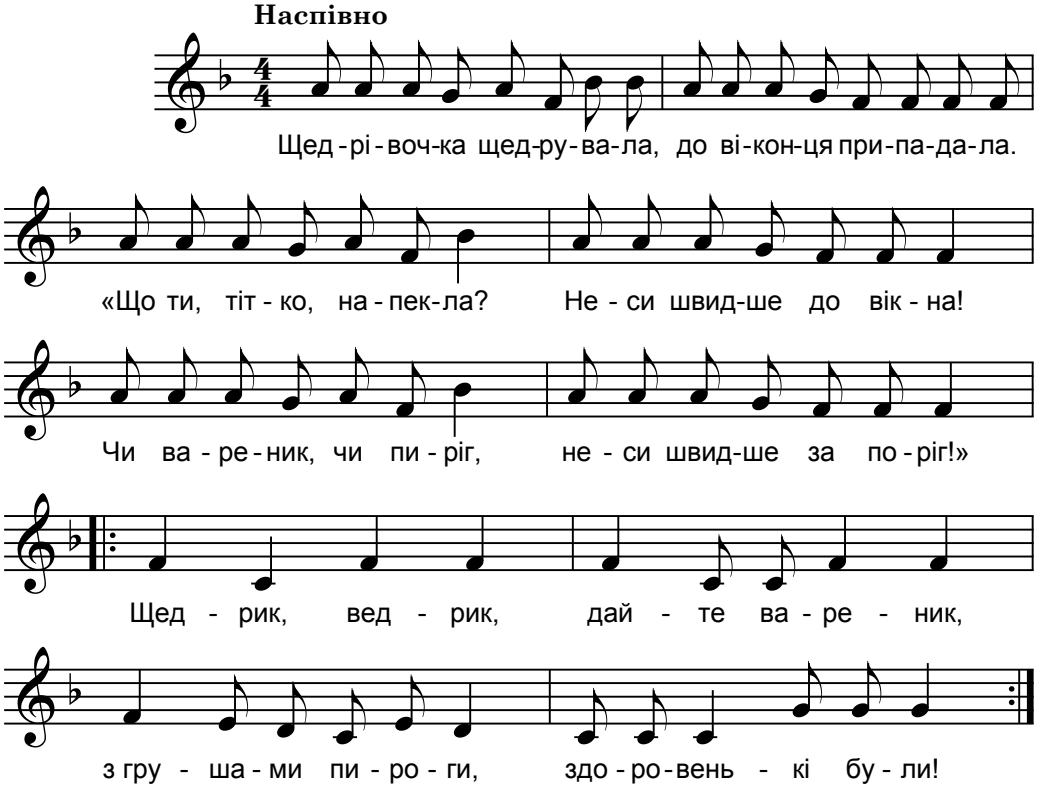

НОВА РАДІСТЬ СТАЛА

Колядка

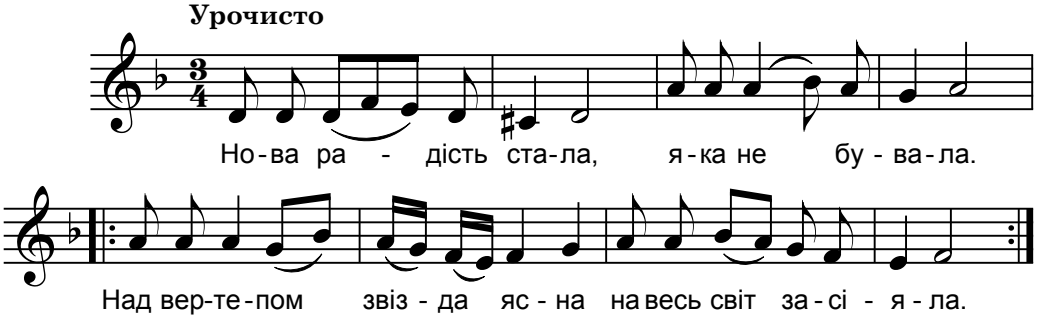

ЗИМОНЬКА

Слова **Г. Бойка** Музика **К. М'яскова**

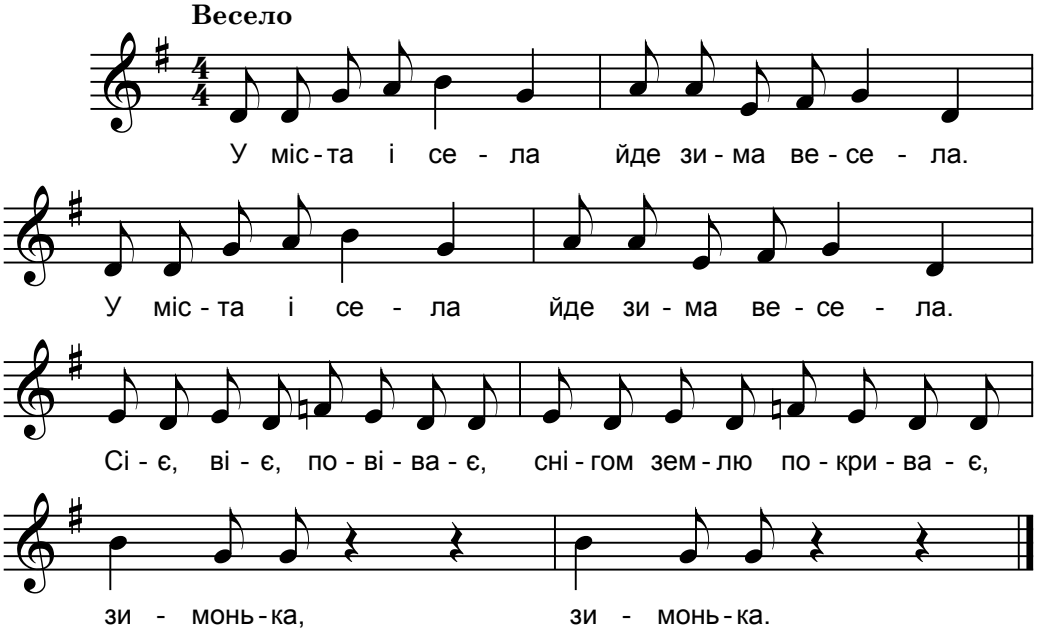

СНІГОВА ПІСЕНЬКА

Слова та музика **М. Шутя**

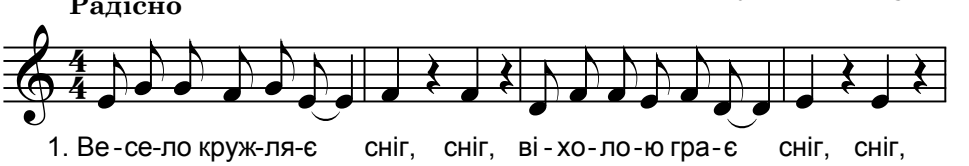

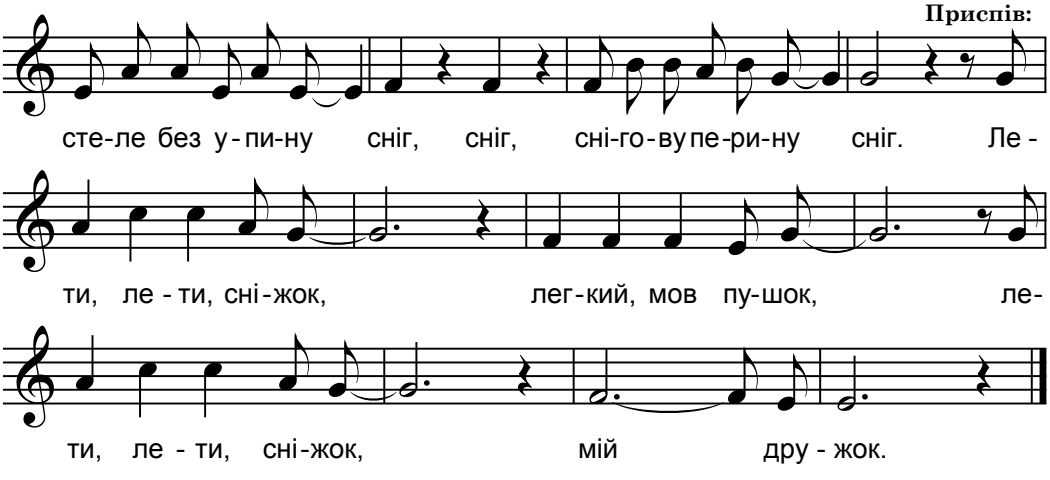

МИ МАЛЕНЬКІ ДУДАРІ

Українська народна пісня

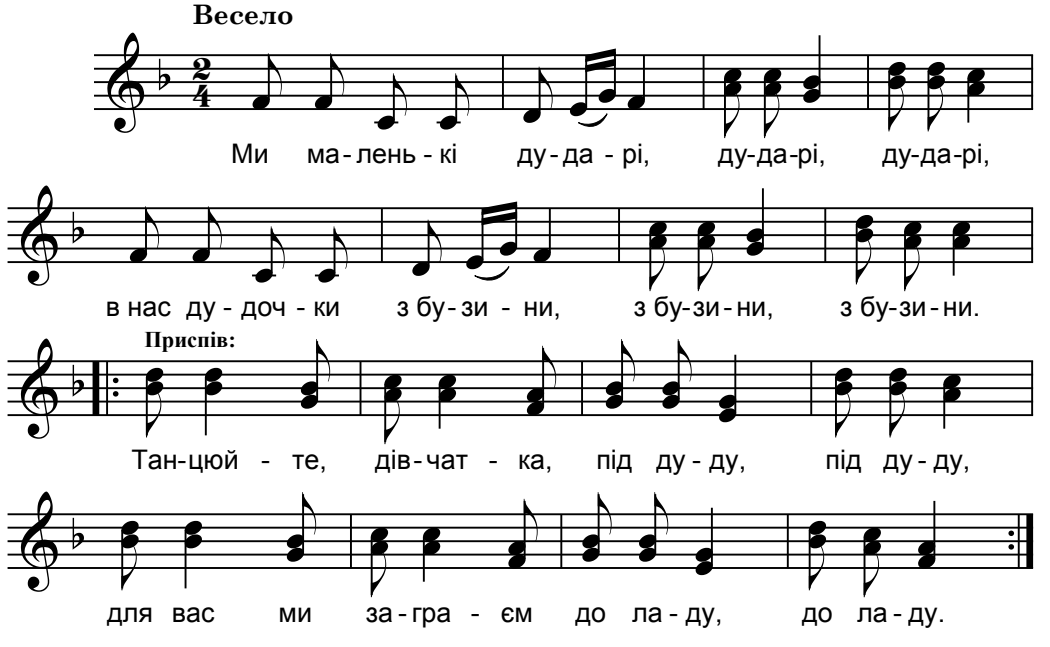

ПІСНЯ ПРО МАТУСЮ

Слова і музика **Ю. Михайленка**

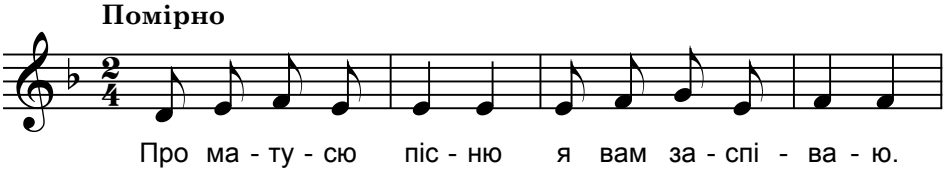

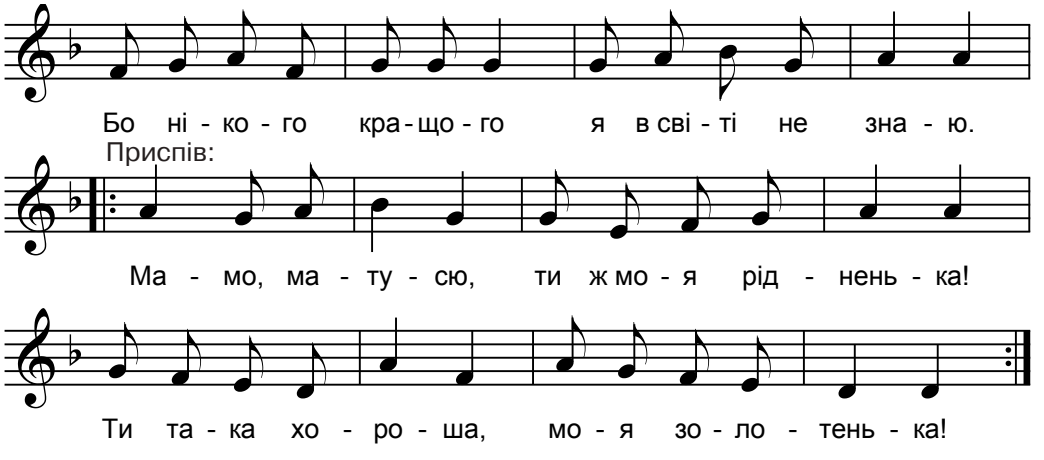

СІМ НОТ

Слова та музика **А. Мігай**

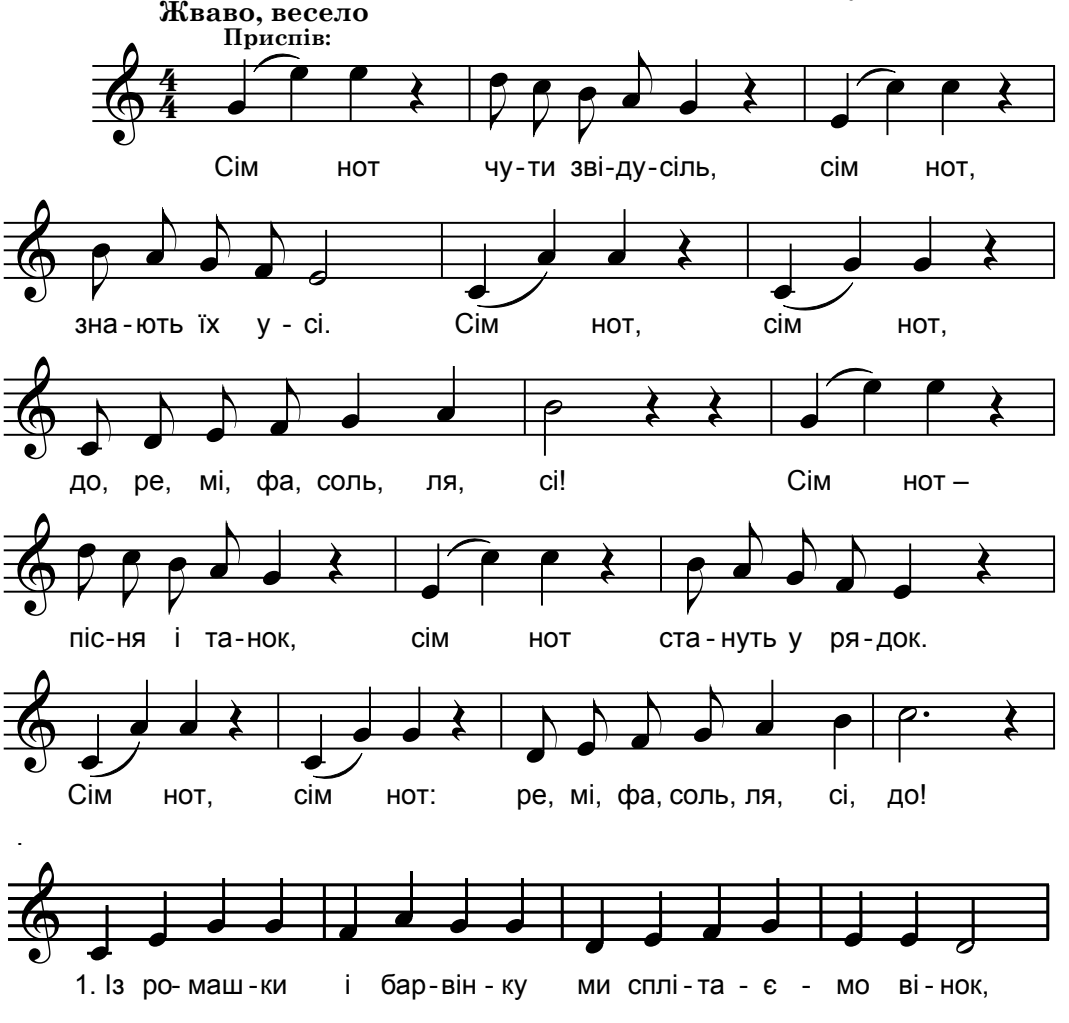

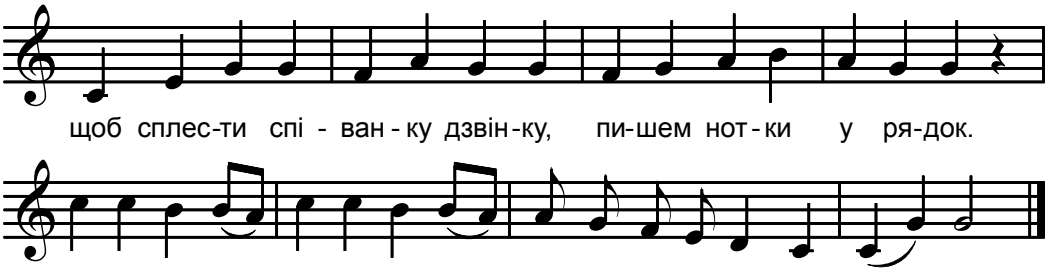

А вже красне сонечко

Слова **О. Олеся** Музика **П. Козицького**

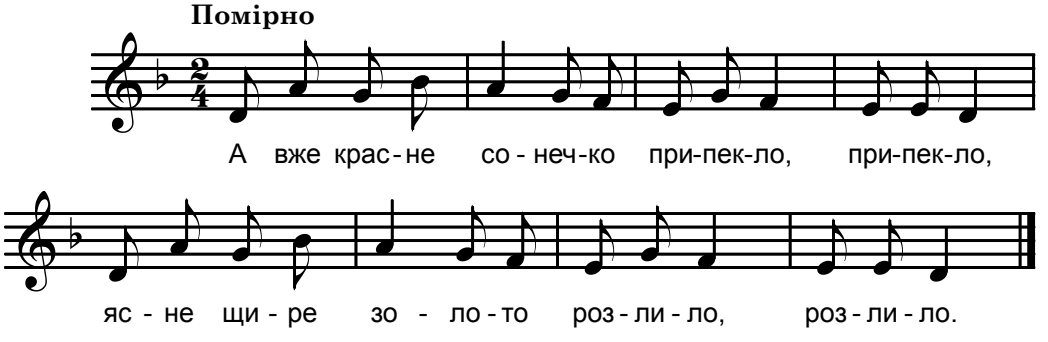

Веселі чобітки

Українська народна пісня

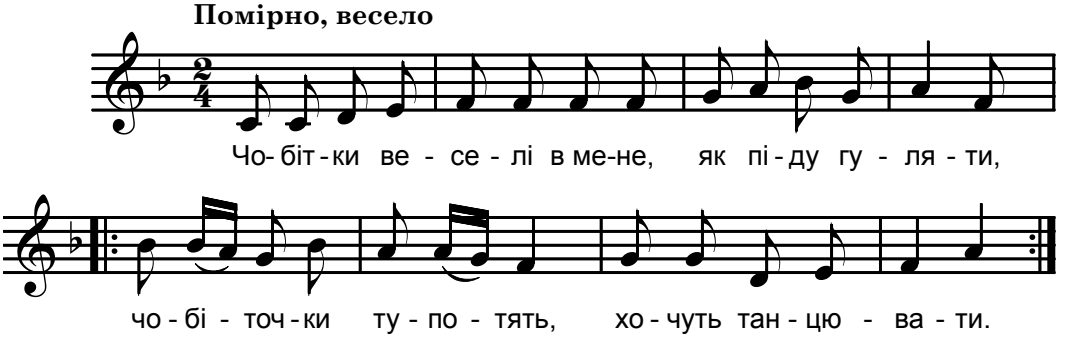

ВЕСЕЛКА

Слова та музика **Н. Май**

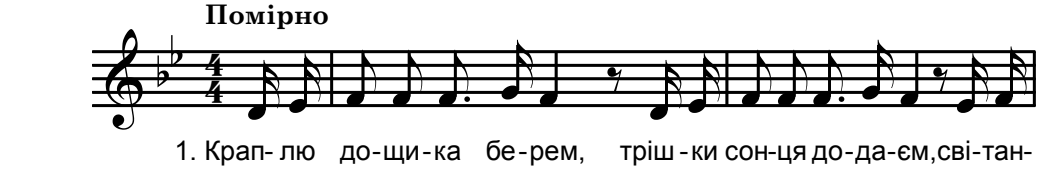

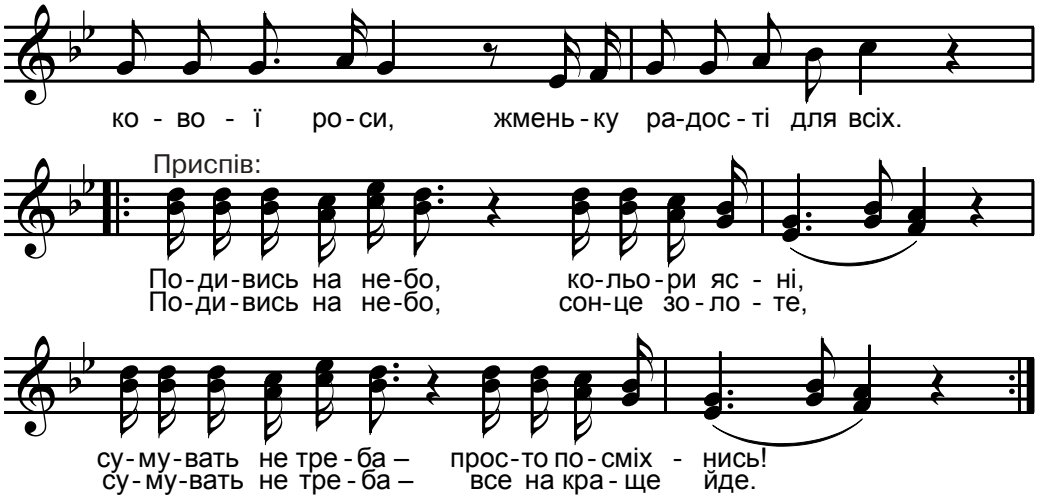

ЯК ДІЖДЕМО ЛІТА

Українська народна пісня

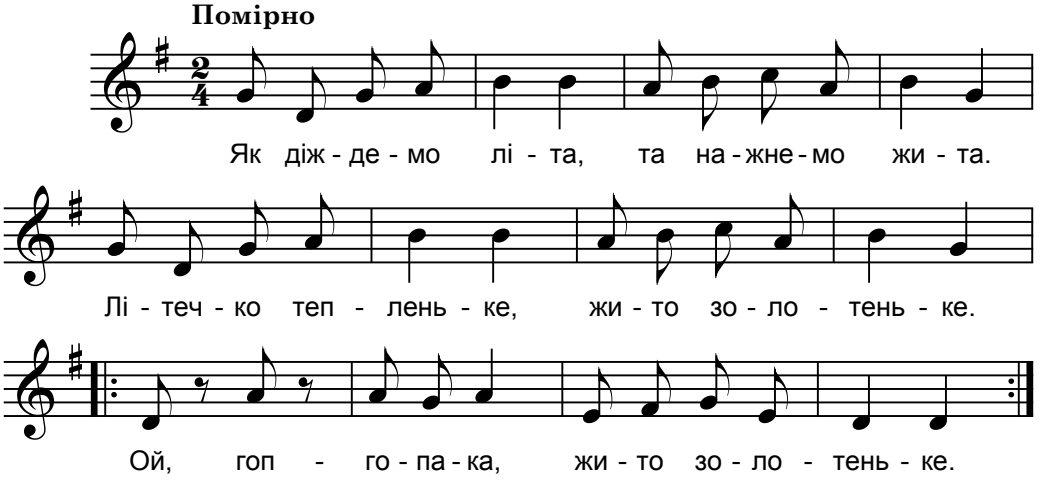

ПОСИЛАННЯ НА МАЛЮНКИ ТА ФОТО, ВИКОРИСТАНІ В ПІДРУЧНИКУ

ТЕМА 1

https://uk.wikipedia.org/wiki/

https://www.google.com/

ТЕМА 3

http://mukachevo.today/news/suspilstvo/mukachivs_ka_kartinna_galereya_prezentue_vistavku_yozhefa_sekeresha

http://avs-art.com.ua/collection/work/272

ТЕМА 5

http://borova.org/malyunok-na-asfalti/

ТЕМА 6

http://mykolakaftan.blogspot.com/2011/04/blog-post.html

ТЕМА 11

http://modern-museum.org.ua/ua/kolekcija/kartini/2265.htm

https://arts.in.ua/artists/sashko1960/w/287043/

ТЕМА 12

https://zik.ua/news/2016/12/05/na_svitlynah_tani_davinyon_ozhyvaie_ponad_pivvikova_istoriya_ukrainskoi_1003443

Тема 14

http://poradu.pp.ua/nauka/21504-do-chogo-snitsya-pavutina-znachennya-tlumachennya-snu.html

ТЕМА 15

http://lviv1256.com/lists/sohodni-rizdvo-hrystove-za-hryhorianskym-kalendarem-istoriya-i-tradytsiji-svyata/

https://inlviv.in.ua/suspilstvo/kultura/chym-vidriznyayetsya-katolytske-rizdvo-vid-pravoslavnogo-tsikavi-fakty

ТЕМА 17

https://sverediuk.com.ua/a-sertse-znovu-line-u-karpati-hudozhnik-bogdan-kuziv/

ТЕМА 20

http://vchasno.com/event/6454/

ТЕМА 23

http://nevsepic.com.ua/art-i-risovanaya-grafika/20158-kartiny-italyanskogo-hudozhnika-pino-daeni-28-foto.html

ТЕМА 24

https://uk.wikipedia.org/wiki/

ТЕМА 25

https://academia.in.ua/

ТЕМА 26

https://storinka-m.kiev.ua/product.php?p_id=2798

http://www.galleryart.com.ua/kartina_ua.php?kod=1057

ТЕМА 33

https://inlviv.in.ua/zhittya/video/spravzhnya-ukrayinska-gordist-gopak-u-vykonanni-ansamblyu-virskogo

https://sverediuk.com.ua/hudozhnik-danilenko-tamara-gergiyivna/

https://sverediuk.com.ua/gutsulski-motivi-v-zhivopisi-chastina-2/

У ПІДРУЧНИКУ ВИКОРИСТАНО РЕПРОДУКЦІЇ КАРТИН ХУДОЖНИКІВ:

М. Кафтана, Любові та Володимира Поврозників, Б. Кузіва, В. Шумила, Н. Фугель, О. Кваші, О. Шупляка, Є. Удіна, Р. Крамара, В. Якубовського, К. Малевича, Й. Секереша, М. Сапатюка, Я. Гніздовського, П. Сезанна, Х. Кравцова, І. Айвазовського, А. Куїнджі, К. Ґарвера, Р. Голуб, О. Юрченка, В. Ланського, Ю. Кулишенко, Т. Михайлишиної, Н. Головіної, М. Приймаченко, Г. Чувіляєвої, О. Кіналя, Романа та Надії Федин, Т. Шевченка, П. Банністер, О. Міщенка, М. Кусяк, П. Даені, Т. Пати, В. Гайдамакіна, К. Білокур, М. Гуцул, М. Хардвіка, І. Сколоздри, В. Кушніра, Т. Даниленко, А. Педро, а також дитячі роботи.

ЗМІСТ

Розділ І.
Зображальні можливості мистецтва

Музичне мистецтво				Образотворче мистецтво
4	→	Тема 1. Мистецтво в нашому житті	←	6
8	→	Тема 2. Зображення природи засобами мистецтва	←	10
12	→	Тема 3. Багатство барв навколо нас	←	14
16	→	Тема 4. Створюємо настрій засобами мистецтва	←	18
20	→	Тема 5. Мистецтво зачаровує	←	22
24	→	Тема 6. Мистецтво дивує	←	26
28	→	Тема 7. Рух у творах мистецтва	←	30
32	→	Тема 8. Мистецтво розважає	←	34
36	→	Тема 9. Мистецтво розповідає	←	38
40	→	Тема 10. Мистецтво заспокоює	←	42
44	→	Тема 11. Душа мистецтва	←	46
48	→	Тема 12. Мистецтво в камені та звуках	←	50
52	→	Тема 13. Щедрий вечір, добрий вечір!	←	54
56	→	Тема 14. Мистецтво розвиває відчуття ритму	←	58
60	→	Тема 15. Україна колядує	←	62
64	→	Тема 16. Зображальні можливості мистецтва. Урок узагальнення знань	←	66

Розділ ІІ.
Виражальні властивості мистецтва

Музичне мистецтво		Образотворче мистецтво
68	→ Тема 17. Мистецтво виражає характер	← 70
72	→ Тема 18. Мистецтво виражає душевні почуття	← 74
76	→ Тема 19. Емоції в мистецтві	← 78
80	→ Тема 20. Розвиток мистецтва	← 82
84	→ Тема 21. Чарівні барви весни	← 86
88	→ Тема 22. Виражальні якості темпу	← 90
92	→ Тема 23. Динаміка в мистецтві	← 94
96	→ Тема 24. Виражальні якості тембру (кольору)	← 98
100	→ Тема 25. Лад у мистецтві	← 102
104	→ Тема 26. Що може виражати мистецтво	← 106
108	→ Тема 27. Мистецтво виражає внутрішній світ людини	← 110
112	→ Тема 28. Українські народні традиції та народні інструменти	← 114
116	→ Тема 29. У світі музичних інструментів	← 118
120	→ Тема 30. Чарівна мова мистецтва	← 122
124	→ Тема 31. Подорож у Країну виражальних засобів мистецтва	← 126
128	→ Тема 32. Крокуємо рідним краєм	← 130
132	→ Тема 33. Танець у мистецтві	← 134
136	→ Тема 34. Зображальні та виражальні властивості мистецтва Урок узагальнення знань	138
	Пісенний додаток	← 140

Відомості про стан підручника

№	Прізвище та ім'я учня	Навчальний рік	Стан підручника		Оцінка
			на початку року	в кінці року	
1					
2					
3					
4					
5					

Навчальне видання

ОСТРОВСЬКИЙ Володимир Михайлович
Федун Галина Павлівна

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за державні кошти. Продаж заборонено

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Донара Пендзей*
Художник *Олеся Томків*
Обкладинка *Ростислава Крамара*
Верстка *Галини Кузів*
Технічний редактор *Неля Домарецька*
Вірші та майстер-класи *Ганни Осадко*

Підписано до друку 14.05.2019. Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Pragmatica. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 12,350. Умовн. фарбо-відб. 49,400.
Обл.вид. арк. 9,740. Тираж 13 591 прим. Зам. 491/04

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

Надруковано на ПП «Юнісофт», вул. Морозова, 13б, м. Харків, 61036
Свідоцтво серія ДК №3461 від 14.04.2009 р.